ŞARKİ TÜRKİSTAN TARİHİ

MEHMET EMİN BUĞRA

Hazırlayan
Abdullah Oğuz

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1762
KÜLTÜR SERİSİ: 980

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-932-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2021
2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Son Okuma: M. Bilal Erimez

Harita Grafik İşleme: Muhammed Onur Çelikçi

Kapak Fotoğrafı: Doğu Türkistan'ın Hoten şehri (1933). Önde duran kişi, kitabın müellifi ve millî birliklerin komutanı Mehmet Emin Buğra

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

İstanbul- 2025

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Mehmet Emin Buğra: 1901 yılında Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinde doğan Mehmet Emin Buğra, kendisini bildiği günden itibaren varlığını Doğu Türkistan davasına adamış, içinde bulunduğu koşullar ne olursa olsun mücadele ve hizmet için bir yol bulmuştur. 20'li yaşlarında ders vermeye başlamış, yüksek ilmi ve hitabet yeteneğinden dolayı Uygur Türklerinde saygın din adamlarına verilen "Heztim" unvanını almıştır. 1933 yılında kılıcını kuşanarak Çin işgalcilerine karşı millî bağımsızlık mücadelesine önderlik etmiş, 1940 yılında sürgünde gizli bir kimlikle yaşadığı Kabil'de bu muhteşem eseri *Şarki Türkistan Tarihi*'ni yazmıştır. 1940'lı yıllarda siyasetçi olarak hizmet etmiş, bakanlık yapmıştır. 1949 yılındaki komünist işgali öncesi "vatan için vatandan ayrılmış", 1952 yılından itibaren Doğu Türkistan mücadelesine Türkiye'de devam etmiştir. Müderris, asker, komutan, millî mücadele lideri, tarihçi, şair, yazar, hatip, devlet adamı Mehmet Emin Buğra 1965 yılında Ankara'da bütün hayatı boyunca uğrunda yaşadığı vatanının hasretiyle bu dünyadan ayrılmıştır.

İçindekiler

ÖN SÖZ 15
ŞARKİ TÜRKİSTAN TARİHİ 25
TAKRİZ 27
Türkiye Cumhuriyeti Maarif-i Umumiye Müfettişi ve Afganistan Maarif Müşaviri İsmail Hikmet Bey'in Kaleminden 27
Darü'l-Muallimin Birinci Muallimi Muhterem Vatandaş ve Samimi Dostum Miyan Hasan Han Kaleminden 29
KİTABIN İÇİNDEKİ KONULAR 31
HARİTALAR 31
BU KİTABIN YAZILMA NEDENİ 33
TARİHÎ MALUMATIMIZIN MEMBALARI 36
TENBİH 38
TARİHİN MAHİYETİ 39
TARİHİN KAYNAKLARINA BİR BAKIŞ 40
UMUMİ İNSAN TARİHİNİN BAŞI 41
TARİHTEN ÖNCEKİ ASIRLAR 43
Yontma Taş Devri 43
Cilalı Taş Devri 44
Maden Devri 45
TÜRKLERİN ANA YURDU 47
TÜRK TARİHİNİN EVVELİ 49
Türklerin Maden Devri'ndeki Medeniyet ve Bilimsel Eserleri 50
Bu Medeniyet Devrinde Şarki Türkistan 51
Türklerin Büyük Göç Devrinde Şarki Türkistan 52
Göç Devrinden Sonra Türk Ana yurdu 54
Göç Devrinden Sonra Şarki Türkistan 54
Eski Türklerde Yazı 55
Eski Türklerde Devlet Teşkilatı ve Hükümet Esası 58
Eski Türklerde Genel Hukuk 59
Nikâh ve Aile Hukuku 59
Mülkiyet Hukuku 59
Ceza Usulleri 60
Kadim Türklerin Dinleri 60

ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN HUSUSİ TARİHİ

ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN KISACA COĞRAFYASI 65
ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN TARİHÎ DÖNEMLERİ 69
Birinci Dönem: Rivayetler ve Edebî Eserlere Göre Şarki Türkistan'ın Kadim Tarihi 71
Tenkit ve Muhakeme **82**
Hülasa **84**
İskender Döneminden Hun Dönemine Kadar Şarki Türkistan **85**
İkinci Dönem: Hun Birliğine Girişten İslam'a Dahil Oluşa Kadar 89
Şarki Türkistan'ın Hun Birleşmesine Girişi (MÖ 206'dan M. 94'e kadar) **89**
Büyük Hun İmparatorluğu **89**
Hun Devleti'nin Genişlemesi **90**
Çin Muharebesi **91**

Yüeci Muharebesi ... **92**
Oğuz Han Mete'nin Ölümünden Sonraki Vakalar ... **92**
Çin Hükümetinin Hun Devleti'ne Karşı Siyasi Hıyanetleri ... **93**
Hun Devleti ve Çin Devleti Arasında Muharebe ... **94**
Hun Devleti'nde Dâhilî Karışıklıklar ... **94**
Hun Tanrıkutunun Çin'i Mağlup Edişi ... **95**
Hun Devleti'nin İkiye Ayrılışı ... **96**
Kuzey Hun Devleti'nin Yıkılışı ... **96**
Güney Hun Devleti'nin Akıbeti ... **97**
Hun Devleti'nin Mahiyeti ... **97**
Hunların Medeniyeti ve Devlet Teşkilatı ... **98**
Hunların Dini ... **99**

Hun Devleti Devrinde Şarki Türkistan (MÖ 206-108*)* ... 101
Şarki Türkistan'a İlk Çin Taarruzu ve Sonuçta Çin'in Mağlup Oluşu (MÖ 108-86) ... **101**
Çin Devleti'nin Şarki Türkistan'ı İlk İstilası (MÖ 59-10) ... 102
Şarki Türkistan'ın Çin İstilasından Kurtuluşu ... 103
Şarki Türkistan Altışehir Hanları Arasında Dâhilî Mücadele (M. 40-73) ... 103
Şarki Türkistan ve Çin Arasında 30 Yıllık Muharebe (M. 73-103) ... 103

Şarki Türkistan'daki Altışehir'in Kuşhan İmparatorluğu'na Katılması (M. 150-220*)* ... 107
Kuşhan İmparatorluğu'nun Aslı ... 107
Vima Kadphises'in Şarki Türkistan'ı Kurtarmak İçin Çin ile Savaşması ... 107
Kanişka'ın Türkistan'ı Çin Esaretinden Kurtarması ... 108
Kuşhanlar Devrinde Şarki Türkistan'da Din ve Medeniyet İnkılabı ... 109

Şarki Türkistan'da Kuşhanların Nüfuzunun Yıkılıp Yerli Hanların Müstakil Olmaları (M. 220-360*)* ... 111
Çin İstilasından Siyenpi Birliğine Giriş Arasındaki Sürede Şarki Türkistan'ın Doğu ve Kuzey Kısımları ... 111
Siyenpi Türklerinin İstiklali ve Şarki Türkistan'ın Mezkûr Devletin Hâkimiyetine Girişi ... 112
Şarki Türkistan Hanlık Devletlerinin İstiklali (M. 390-448) ... 113
Çin'de Tesis Olunan Topa Türk Devleti ... 113
Juan-Juan Tatar İmparatorluğu'nda Şarki Türkistan ... 115
Şarki Türkistan ve Ak Hun İmparatorluğu ... 116
Şarki Türkistan'ın İkinci Defa Juan-Juan Devleti'ne Tabi Olması ... 117

Gök-Türk Devleti ve Göktürklerin Aslı ... 119
Devletlerinin Kuruluşu (552-657) ... 119
Devletin Genişlemesi ... 119
Şarki Türkistan'ın Gök-Türk İttihadına Girişi (M. 555-632) ... 120
Mukan Kağan'ın Çin İmparatorları, Nuşirvan ve Ak Hun Devleti ile Münasebetleri ve Vakaları ... 120
Gök-Türk Devleti'nin İkiye Ayrılması ... 122
İki Gök-Türk Devleti'nde Çin İhaneti Sebebiyle Çıkan Hadiseler ... 122
Doğu Gök-Türk Devleti ve Çin ... 123
Türk ve Çin Yurtlarında Bu Hadiseler Olurken Batı Asya'da Büyük Bir Tarihin Başlangıcı ... 124
Doğu Gök-Türk Devleti'nin Yıkılışı ... 124
Batı Gök-Türk Devleti'nde Dâhilî İnkılap ve Çin Taarruzu ... 125
Batı Türkistan Kağanının İran Şahı Yezdicerd'e Yardım Edip İslam Askerleri ile Savaşması ... 125
Batı Gök-Türk Devleti'nin Yeniden Kuvvetlenişi ... 126
Batı Gök-Türk Devleti'nin Yıkılışı ve Türkistan'ı Çin'in İstila Etmesi ... 126
Şarki Türkistan'ın Güney Vilayetlerini Tibetlilerin İstila Etmesi ... 127

Doğu'da Kutluk ve Batı'da Türkeş Devleti Adlı İki Türk Devletinin Kurulup Gök-Türk Devleti'nin Yeniden Dirilişi ... 129

Doğu'da Kutluk Devleti (H. 60-125/M. 680-744) ... 129
Batı'da Türkeş Devleti (H. 71-122/M. 690-739) ... 130
Kutluk ve Türkeş Devletlerinin Birleşmesi ve Türkistan'ın Çin Esaretinden Kurtuluşu ... 131
Türk Kutluk Devleti ile İslam Emirleri Arasındaki Vakalar ... 131
Kutluk ve Türkeş Devletleri ve Şarki Türkistan'daki Dâhilî Vakalar ... 136
Gök-Türk Devleti'nin Tarihî, Siyasi ve İçtimai Ahvali ve Medeniyet Esasları ... 137
Orhun Abideleri ... 141
Şarki Türkistan'da İkinci Türkeş Devleti (H. 97-122/M. 716-739) ... 142
Sulu Kağan'ın Arap İslam Askerleri ile Yaptığı Muharebeler ... 143
Sulu Kağan'ın Vefatı ve Türkler İçinde Karışıklık ... 147
Şarki Türkistan'ı Çin'in Tekrar İşgal Etmesi (H. 127-134/M. 744-751) ... 147

Şarki Türkistan'ın İstiklali ve Bu Tarihten İtibaren Binyıl Türkistan'ın Çin Hücumundan Emin Oluşu ... 149
Bu Tarihte Batı Türkistan Hanları ve İslam ... 149
Şarki Türkistan'da Birkaç Müstakil Devletin Kuruluşu ... 150
Altışehir'i Tibetlilerin İkinci Defa İstilası (H. 184-206/M. 800-821) ... 152
Altışehir'in İstiklali ... 153

Doğu Uygur Devleti ... 155
Doğu Uygurları Devletinin Yıkılması ve Şarki Türkistan'a Hicret Etmeleri ... 156
Fayda ... 157
Doğu Uygurlarının Dini: Budizm-Manihaizm ... 157
Doğu Uygurlarının Medeniyeti ... 158
Kadim Zamanlarda Türk ve Çin Siyasetleri Hakkında Mütalaa ... 161
Türk Siyaseti Barışçı, İnsani, Doğru Gönüllü, İzzetinefis Sahibi ... 161
Çin Siyaseti İstilacılık, İnsaniyetsizlik, Hilekârlık ... 163

Şarki Türkistan'da Karahanlılar Devleti, Karahanlıların Aslı ve Devletlerinin Kuruluşu ... 165
Devletin Genişlemesi ... 166

ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN İSLAM TARİHİ ... 167
Satuk Buğra Han'ın Gazaları ... 168
Satuk Buğra Karahan'ın Vefatı ve Musa Buğra Karahan ... 169
Harun Buğra Karahan ... 169
Harun Buğra Karahan'ın Batı Türkistan'ı Alması ve Vefatı ... 170
Karahan Yusuf Kadir Han ... 171
Ali Tekin İlig Han'ın Buhara'yı İkinci Defa Alıp Samani Devleti'ni Yıkması ... 172
Ali Tekin İlig Han ile Samani Hanedanından Muntasır'ın Muharebeleri ... 173
Ali Tekin İlig Han ve Sultan Mahmud Arasında Muharebe ... 174
Karahan Yusuf Kadir Han ile Sultan Mahmud'un Savaşı ... 175
Karahan Yusuf Kadir Han ve Sultan Mahmud Arasında Sulh ... 176
Togan İlig Han ve Hıtay Savaşı ... 176
İlig Han Unvanı Hususunda Bir Tahkik ... 177
Kuzey İlig Hanı İkinci Togan Han ve Batı İlig Hanı Ali Tekin'in Karahan Yusuf Kadir Han'a İsyan Edişleri ve Sultan Mahmud'un Yardımı ile Kadir Han'ın Onları Mağlup Etmesi ... 180
Karahan Yusuf Kadir ile Sultan Mahmud'un Görüşmesi ve İcra Edilen Merasim ... 181
Şarki Türkistan'da Kargaşa ... 181
Ali Tekin İlig Han'ın İkinci İktidarı, İsyanı ve Mağlup Olup İtaat Etmesi ... 182
Selçukoğullarının Şarki Türkistan'a Ait Tarihçesi ... 183
Karahan Yusuf Kadir Han ile Ali Tekin İlig Han'ın Vefatları ve Mahmud Buğra Karahan ile Nasır İlig Han ... 186
Karahanlı Devleti'nin İkiye Bölünmesi ... 186
Tuğrul Buğra Kara Han'ın Vefatı ve II. Harun Buğra Han'ın Karahanlık Dönemindeki Vakaları ... 187
Karahanlılar Devleti'nin Yıkılışı ... 189

Karahanlılar Döneminde İdari Teşkilat ... 190
Askerî Teşkilat ... 191
Karahanlılar Döneminde Doğu ve Batı Türkistan'ın Medeniyeti ... 192
Karahanlılar Döneminde Şeref Unvanları ... 196
Karahanlılar Döneminde Türk Dili ve Edebiyatı ve Bu Sahadaki Eserler ... 197
Karahanlıların Çağdaş Devletlerle Aralarındaki Siyasi Konumu ... 198

Karahanlılar ve Onlardan Önceki Büyük Türk Devletlerinin Yıkılış Sebepleri Hususunda Bir Mülahaza ... 201

Doğu ve Batı Türkistan'da Karahıtay Devleti (H. 528-607/*M.* 1134-1211*)* ... 203
Karahıtayların Aslı ve Tarihçeleri ... 203
Çinlilere Hıtay Demek Hatadır ... 204
Kara Hıtayların Doğu ve Batı Türkistan'ı İstilası ... 205
Gürhan ve Selçuklu Sultanı Sencer Arasındaki Muharebe ... 206
Gürhan'ın Harzemşahı Mağlup Edip Haraç Alması ... 206
Gürhan Nusi'in Ölmesi ve Oğlu Yi-Lie'in Gürhan Oluşu ... 207
II. Gürhan Yi-Lie'in Ölümü ve Yerine Kız Kardeşi Kuyang Hatun'un Gürhan Olması ... 207
Kuyang Hatun'un Öldürülüp Ci Lu-gu Han'ın Tahta Çıkması ... 208
Gürhan Ci Lu-gu'nun Muhammed Harzemşah'a Yardımı ... 208
Muhammed Harzemşah'ın Gürhanın Ali Memurunu Öldürüp Batı Türkistan'a Saldırması ve O Ülkeleri Alması ... 209
Gürhanın Semerkand'ı Muhasara Etmesi ve Balasagun'da Çıkan Kargaşa Yüzünden Geri Dönmeye Mecbur Kalması ... 210
Küçlük Han Kimdir, Nerelidir ve Şarki Türkistan'a Gelmesinin Sebepleri Nelerdir? ... 210
Harzemşahın Gürhan ile İkinci Defa Savaşıp Mağlup Oluşu ... 211
Uygur İdikut Hanı ve Hoten Hanı Kılıç Han'ın Gürhandan Yüz Çevirip Cengiz Han'a Tabi Oluşları ... 211
Talas Savaşı'nda Gürhanın Mağlup Olması ve Balasagun'da Kargaşa ... 212
Karahıtay Devleti'nin Yıkılışı ... 213
Küçlük'ün Şarki Türkistan'ı İstila Edişi ve Zulmü (H. 608-615/M. 1211-1217) ... 213
Bir Tarihî Söylentinin Yalanlığı ... 214
Karahıtayların Devlet Teşkilatı ... 217

Şarki Türkistan'ı Cengiz Han'ın İstila Edişi ... 219
Şarki Türkistan'ın Cengiz Han Zamanındaki Ahvali ... 220
Cengiz Han Öldükten Sonra Şarki Türkistan ... 220
Şarki Türkistan'da Çağatay Hanedanı Devleti ... 221
Şarki Türkistan'da Ögedey Hanedanı Hükümeti ... 222
Şarki Türkistan'ın Yeniden Çağatay Hanedanına Geçişi ... 222

Çağatay Devleti'nin İkiye Ayrılıp Şarki Türkistan'da Müstakil Bir Çağatay Devleti'nin Kurulması 225
Şarki Türkistan'da İç Mücadele ... 225
Tuğluk Timur Han'ın Han Oluşu ... 226
Tuğluk Timur Han'ın Batı Türkistan'ı Alışı ... 227
Tuğluk Timur Han'ın Batı Türkistan'a İkinci Defa Sefer Düzenlemesi ... 228
Timur Bey'in İsyanı ... 229
Timur Bey ile Begçek Bey Arasındaki Taşköprü Savaşı ve Batı Türkistan'ın Elden Çıkışı ... 230
Tuğluk Timur Han'ın Vefatı, İlyas Hoca Oğlan'ın Han Oluşu ve Timur Bey ile Savaş ... 231
İlyas Hoca Han'ın Timur Bey'i Mağlup Edip Batı Türkistan'ı Alışı ... 232
Şarki Türkistan'da Ayaklanma, İlyas Hoca Han'ın Şehit Oluşu ve Yerli Beylerin Bağımsız Olmaları ... 233
Şarki Türkistan Hükümdarları ve Timur Bey Arasındaki On Yıllık Savaşlar ... 235
Hızır Hoca Oğlan'ın Han Oluşu ve Şarki Türkistan'da Birlik ... 237
Kamereddin Bey'in Toktamış Han ile Birleşip Batı Türkistan'a Saldırması ... 238
Şarki Türkistan'da İhtilaf ve Kamereddin Bey'in Vefatı ... 239

Timur Bey'in Şarki Türkistan'a Saldırıp Hızır Hoca Han'ı Mağlup Etmesi ... 240
Hızır Hoca Han'ın Karaşeher'i Başkent Yapışı, İdare Teşkilatı, Timur Bey'in Saldırısı, Uygurların Müslüman Oluşu ve Diğer Olaylar ... 241
Timur Bey'in Şarki Türkistan'a Son Saldırısının Ölümü ile Defedilmesi ... 242
Hızır Hoca Han'ın Vefatı ve Muhammed Han'ın Han Oluşu ... 243
Şemi Cihan Han'ın Han Oluşu ... 244
Şemi Cihan Han'ın Şehit Olup Şir Muhammed Han'ın Han Oluşu ... 244
Şir Muhammed Han ve Uluğ Bey Mirza Arasındaki Savaş ... 245
Şir Muhammed Han'ın Vefat Edip Üveys Han'ın Han Oluşu ... 247
III. İsen Buga Han'ın Han Oluşu ... 247
İsen Buga Han'ın Fergana'yı Alışı ... 248
İsen Buga Han ve Yunus Han Arasındaki Altı Yıllık Mücadele ve İsen Buga Han'ın Devrilip Yunus Han'ın Han Oluşu ... 249
Fergana, Yarkend ve Kalmuk Savaşları ... 250
Sultan Yunus Han'ın Taşkend ve Şahruhiye Şehirlerini Ele Geçirip Taşkend'i Başkent Yapması ... 252
Sultan Yunus Han'ın Medeniyete İki Önemli Hizmeti ... 252
Sultan Yunus Han'ın Vefatı ve Oğlu Mahmud Han'ın Han Oluşu ... 253
Sultan Mahmud Han'ın Küregen Hanedanı ile Yaptığı Savaşlar ... 254
Muhammed Şeybani'nin Sultan Mahmud Han'a İhanet Edişi ... 256
Sultan Mahmud Han'ın Babür Mirza'nın Lehinde ve Aleyhinde Attığı Adımlar ... 257
Kâşgar Savaşı ve Babür Mirza'nın Aksu'yu İstilası ... 258
Sultan Mahmud Han'ın Şeybani Han'a Karşı Attığı Adımlar ... 258
Sultan Mahmud Han'ın Ciddi Adımları, Esir Oluşu ve Taşkend'i Şeybani Han'ın Alışı ... 259
Hanların Esaretten Kurtuluşu, Alaça Han'ın Vefatı ve Şarki Türkistan'da Ayaklanma ... 260
Sultan Mahmud Han ve Oğullarının Şehit Oluşu ... 261
Sultan Mahmud Han'ın Şehit Olmasından Sonraki Olaylar ... 262
Şarki Türkistan'da Çağatay Moğol Devleti'nin Yıkılışı ... 263
Cengiz Han ve Çağatay Devleti Döneminde Şarki Türkistan'ın İlmî ve İçtimai Durumu ile İdare Teşkilatı ... 263

Altışehir'deki İç İşlerinde Bağımsız Duğlat Hükümdarlarının Tarihçesi ... 269
Sultan Ebubekir Mirza Duğlat'ın Altışehir'de Bağımsız Devlet Kurması ... 272
Sultan Ebubekir Mirza'nın Akıl Sağlığını Kaybetmesi ... 275
Şarki Türkistan'a Said Han'ın Saldırısı ve Sultan Ebubekir'in Şehit Olup Duğlat Devleti'nin Yıkılışı ... 276
Sultan Ebubekir Mirza'nın İdare Teşkilatı ve Bazı İcraatları ... 279

Özbek ve Kazakların Kökeni ... 281
Özbek ... 281
Kazak ... 282

Şarki Türkistan'daki Saidiye Millî Devleti ... 285
Sultan Said Han ve Onun Saltanatının Kuruluşu ... 285
Sultan Said Han'a Mansur Han'ın Boyun Eğişi ... 288
H. 923'ten [M. 1517/1518] H. 926'ya [M. 1519/1520] Kadar Olan Olaylar ve Kuzey Seyahati ... 290
H. 928'den [M. 1521/1522] H. 931'e [M. 1524/1525] Kadar Olan Olaylar ... 291
Şarki Türkistan'ın Kuzey Kısımlarının Elden Çıkışı ... 293
Dardistan Gazası ve Bedehşan'a Sefer ... 294
Abdurreşit Sultan'ın Veliaht Oluşu ... 295
Tibet ve Keşmir'in Fethi ... 295
Sultan Said Han'ın Vefatı ... 297
Sultan Abdurreşit Han'ın Han Oluşu ... 298
Muhterem Okuyucularımıza Özrümüz ... 299
H. 940'tan [M. 1533/1534] H. 1048'e [M. 1638/1639] Kadar Geçen Olaylar ... 300

Abdullah Han'ın Hanlık Devri ... 300
Abdullah Han'ın Hanlıktan Ayrılışı ... 302
İsmail Han'ın Han Oluşu ve Apak Hoca'nın Nankörlüğü ... 302
Saidiye Millî Devleti'nin Yıkılışı ... 303
Saidiye Devleti'nin İdare Teşkilatı ve Ordu ... 303

Şarki Türkistan'da Kalmuk İstilası ... 309
Kalmukların Tarihçesi ... 309
Abak Hoca'nın Evlatları Arasındaki Mücadele ... 312
Abak Hoca ve Evlatları Döneminde Şarki Türkistan ... 313

Şarki Türkistan'da Çin İstilası ... 317
Çin İstilasının Başlangıcından H. 1232'ye [M. 1816/1817] Kadar Şarki Türkistan Milletine Yapılan Zulümler ... 318
Rusların Siyaset İtibarıyla Şarki Türkistan'a Komşu Olma Olayı ... 322
Şarki Türkistan'da Çin'e Karşı İlk Genel Ayaklanma ... 323
Şarki Türkistan'da İkinci Çin İstilası ... 324
Şarki Türkistan'daki İkinci Genel Ayaklanma ... 325
Şarki Türkistan'da Üçüncü Çin İstilası ... 325
Birinci Genel İnkılaptan Üçüncü Genel İnkılaba Kadar Geçen 50 Yıllık Süre İçinde Şarki Türkistan'ın Genel Durumu ... 326

Şarki Türkistan'da Üçüncü Genel İnkılap ... 329
Bu Beş Bağımsız İnkılabın Ayrıntısı ve Akıbeti ... 330
İli ve Yedisu İnkılabı ... 330
Kuça İnkılabı ... 331
Hoten İnkılabı ... 339
Kâşgar İnkılabı ve Akıbeti ... 344
Yarkend İnkılabının Akıbeti ... 345
Şarki Türkistan'ın Sınırı Olan Türk Memleketlerini Rusların İstila Edişi ... 347

Yakup Bey'in Olayları ... 349
Yakup Bey'in Büzrük Han'ı Kovup Kendisini Hükümdar İlan Etmesi ... 349
Yakup Bey'in Hoten ve Kuça'yı Almak İçin Hile ve Tuzakları ile Dökülen Kanlar ... 350
Yakup Bey'in Gücünün Artması ... 353
Yakup Bey'in Turfan, Urumçi ve İli'yi Alışı ... 354
Yakup Bey'in Bağımsızlık İlan Edişi ve Be-devlet Unvanını Alışı ... 355
Yakup Bey'in Yabancı Ülkelerle İlişki Kurması ... 356
Urumçi ve Gulca'yı İkinci Defa Tunganların İstila Edişi ... 356
Şarki Türkistan'a Çin Askerlerinin Saldırısı ... 357
Yakup Bey'in Ölümü ve İç Savaş ... 358
Şarki Türkistan'ın Bağımsızlığının Yıkılışı ... 359
Yakup Bey'in İstibdadı ... 360
İdare Teşkilatı ... 361
Yakup Bey'in Tarih Sayfasındaki Yeri ... 363

Şarki Türkistan'da Dördüncü Çin İstilası ... 365
Çin Mançu İmparatorluğu'nun Son Döneminde Şarki Türkistan ... 365
İli ve Yedisu'yu Rusların İstilası ve Sonrasında Sadece Gulca Vilayetini Çin'e Teslim Edişi 366
Çin İmparatorluğu Yıkılırken Şarki Türkistan'ın Umumi Ahvali ... 367
Çin İmparatorluğu'nun Şarki Türkistan Hakkındaki Sinsi Planı ve Onu Hayata Geçirememesinin Sebepleri ... 369
Planın Ayrıntısı ... 369
Hayata Geçirilememesinin Sebepleri ... 370
Çin İmparatorluğu'nun Şarki Türkistan Ekonomik Vaziyetini Harap Edişi ... 371
Şarki Türkistan'da İlk Nüfus Sayımı ... 372
Çin İmparatorluğu Döneminde Şarki Türkistan'da Hükümet Teşkilatı ... 374

Çin Cumhuriyeti Döneminde Şarki Türkistan ... 375
Şarki Türkistan'da İki Buçuk Hükümet ... 377
Şarki Türkistan'da Kara Sepeç (Ge Lao-hui) Cemiyeti ... 378
Şarki Türkistan'daki İlk Millî Uyanış ... 380
Muhakeme ... 382
Şarki Türkistan'da Çin Cumhuriyeti Otoritesinin Yok Olup Genel Valinin Hakikatte Bağımsız Yönetime Geçişi ve Urumçi Şehrinin Başkent Oluşu ... 384
Yang Zeng-xin'ın Yönetim Usulü ... 384
Jin Shu-ren'in Hükümet Dönemi ... 394

ŞARKİ TÜRKİSTAN'IN SON İNKILABI ... 397
Başlangıç ... 399
İnkılabın Sebepleri ... 400
İnkılabın Başlangıcı ... 403
Turfan İnkılabı ... 405
İptidai ve Tecrübesiz Bir İnkılapçının Düşünce ve Hareketleri ... 407
Hoten İnkılabı ... 410
Karaşeher, Korla, Kuça, Aksu ve Kâşgar Olayları ... 414
Yarkend'in Fethi ... 416
Hoca Niyaz Hacı'nın Turfan'ı Alışı ... 418
Altay, Çöçek ve Gulca İnkılapları ... 421
Çin Hükümeti'nin Şarki Türkistan'ı Resmen Üç Bölgeye Ayırması ... 423
Altışehir'deki Tungan Hükümetinin Yok Edilişi ve Dört Bağımsız Yerli Hükümet ... 424
Sabit Damollam ve Emir Abdullah'ın Kâşgar Yolculuğu ve Timur Sicang ile İlişkilerinin Bozulması Üzerine Yaşanan Facialı Hadiseler ... 425
Hoca Niyaz Hacı'nın Ma Zhong-ying'e Mağlup Olup Altışehir'e Gelişi ve Hoten Hükümetinin Ona Biat Edişi ... 431
Timur Sicang'ın Öldürülüşü ve O Tarihten Ramazanın Başına Kadar Kâşgar'da Gerçekleşen Olaylar ... 432
Cemaziyelahirden [M. Eylül/Ekim] Ramazana [M. Aralık 1933/Ocak 1934] Kadar Urumçi Olayları ... 434
Sheng'in Gulca'yı İstila Edişi ... 436
Şarki Türkistan Millî İnkılapçılarının Yabancı Devletlerle Siyasi İlişkileri ... 437
Hoca Niyaz Hacı ve Tunganlar ... 439
Yine Hoten Olayları ... 440
Hoca Niyaz Hacı'nın Nasıl Bir Adam Olduğunun Ortaya Çıkışı ve Bu Konudaki Muhtelif Fikirler ... 442
Turfan ve İli'deki Tunganların Altışehir'e Dökülmesi ... 444
20 Ramazan'dan [M. 6 Şubat] 15 Zilkade'ye [M. 2 Mart] Kadar Olan Olaylar ... 446
Ma Zhong-ying'in Kâşgar'a Gelişi ... 449
İnkılabın Facialı Sayfaları ... 451
Tunganların Hoten'e Saldırısı ve Hoten Millî İnkılabının Yıkılışı ... 457
İnkılabın Son Safhaları ... 460
Şarki Türkistan Millî İnkılapçılarının Askerî ve Siyasi Vaziyetleri ... 465
İç Siyasi Durum ... 467
Dış Siyasi Durum ... 468
Tefsir ... 469
Sheng Yönetiminin Mahiyeti ... 471
Sheng Kimdir? ... 472
H. 1357'deki [M. 1938] Nüfus Sayımı ... 473
Şarki Türkistan'ın Millî İnkılabı Bitti mi? Yoksa Devam mı Ediyor? ... 475

EKLER

BU KİTABIN BASILMASI HUSUSUNDAKİ TAVSİYELER 479

SONNOTLAR 481

KISALTMALAR 497

KAYNAKÇA 498

DİZİN 509

HARİTALAR 521

ÖN SÖZ

Elinizde tuttuğunuz bu kıymetli eserin müellifi Mehmet Emin Buğra, 1901 yılında Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinde dünyaya gelmiştir. Annesi Sekine Banu, 1863'te Hoten'de bağımsız bir yönetim kuran Habibullah Hacı Padişah'ın[1] ikinci göbekten torunu ve Uygur geleneksel tedavi yöntemi olan millî tababetin[2] o dönemdeki en önemli üstadı Hekimşah'ın kızıdır. Babası ise şehrin muteber âlimlerinden Feridin Hacı'dır.

Mehmet Emin Buğra hem anne hem de baba tarafından şehrin saygın ve eğitime önem veren ailelerinden gelmesi nedeniyle küçük yaşlarından itibaren dönemin şartlarına göre iyi bir eğitim almıştır. Küçük yaşta babasını kaybeden Buğra ve kardeşleri, babalarının yokluğunda dayıları Muhammed Niyaz'ın himayesinde eğitimlerine devam etmiştir. Muhammed Niyaz, sadece önemli bir tıp insanı olmayıp aynı zamanda şehrin âlim, tüccar ve ileri gelenlerinin evinde bir araya geldiği münevver bir kişiydi. Bu ev aynı zamanda yurtdışından gelen, gazete, kitap ve fikirlerin buluştuğu Hoten şehrinin ilim merkeziydi. Buğra'yı farklılaştıran, ona geniş bir ufuk ve öğrenme aşkı veren bu mecliste dinledikleri, bu eve gelen kitap ve gazetelerden okudukları olmuştur. Hoten'e bağlı Karakaş nahiyesindeki devrin ünlü medreselerinden Oybağ Medresesi'nde İslami ilimler, Arap ve Fars dillerinde tahsilini tamamlayan Buğra, müderris olarak İslami ilimler alanında dersler verir.[3] Derin ilmi ve yüksek hitabet kabiliyetinden dolayı kısa zamanda Uygur Türklerinde saygın ve nüfuzlu din adamlarına verilen "Heztim"[4] unvanı ile anılmaya başlamıştır.

Mehmet Emin Buğra'nın doğup büyüdüğü zaman dilimi, Doğu Türkistan'ın Çin işgali altında olduğu dönemdir. 1911 yılında Çin'de imparatorluk rejimi yıkılmış, yerine cumhuriyet kurulmuş ancak bu değişimin adından başka hiçbir yeniliği ve özgürlüğü Doğu Türkistan'a gelmemiştir. Ayrıca yeni kurulan rejim, kontrolü tam olarak sağlayamamıştı. Doğu Türkistan'ın da dahil olduğu pek çok bölge, "Savaş Beyleri"[5] olarak adlandırılan yerel silahlı güçlerin komutanları tarafından yönetilmekteydi. 1912 yılında Doğu Türkistan'da yönetimi ele geçiren Yang Zengxin de merkezî hükümete sadece sözde bağlı, gerçekte keyfî bir şekilde hüküm sürmekteydi. Eski usul ve yöntemleri devam ettiriyordu. Doğu Türkistan'a hiçbir yenilik ve gelişmenin gelmemesi için gayret gösteriyor, her türlü zulüm ve istibdadı uygulamaya devam ediyordu. Sadece üst düzey yetkililer değil, her seviyedeki Çinli yöneticiler de Doğu Türkistan halkına karşı keyfî zorbalık ve aşağılamayı kendilerine tanınmış bir hak olarak görüyordu.[6] Üstelik şikâyet etmeye ve hakkını aramaya kalkmak daha büyük bir suç olarak görülüyor ve buna cesaret edenler daha ağır cezalarla karşı karşıya kalıyorlardı.[7]

ŞARKİ TÜRKİSTAN TARİHİ

Şarki Türkistan'ın hadimi Muhammed Emin'in telifidir.

●

Şarki Türkistan Millî Birlik Cemiyeti'nin katkısıyla basıldı.

●

Bu kitabın her hakkı mahfuzdur.
Müelliften icazetsiz basmak ve tercüme etmek yasaktır.

TAKRİZ

Türkiye Cumhuriyeti Maarif-i Umumiye Müfettişi ve Afganistan Maarif Müşaviri İsmail Hikmet Bey'in[36] *Kaleminden*

[ii] Türk adını taşıyanlara hakiki bir müjde.

İşte bir Türk oğlunun eliyle kurulmuş ölmez bir Türk abidesi: *Şarki Türkistan Tarihi*. O, büyük Türk vatanının birçok Türk devletine bugüne kadar hemen hemen tamamıyla örtülü kalmış olan bir köşesi (Şarki Türkistan) bu değerli eser sayesinde bulutlardan sıyrılan bir güneş gibi gözlerimizin önünde parlıyor.

Bu muhterem, bu sevgili vatan bucağı hakkında belli başlı bir eser veren Mirza Haydar Duğlat vardı. Hindistan Türk İmparatorluğu'nu kuran o padişah-ı azim Babür Şah'ın yeğeni olan bu şehzadenin yazdığı bu çok kıymetli eserde maalesef ellere nadir geçen bir bedia-i tarih-i sanattı. İşte *Şarki Türkistan Tarihi*. **[iii]** O kıymettar incinin kıymettar bir eşi oluyor.

Hayatta tarihi yapanlar ve yazanlar vardır. Bunların her ikisinin ayrı ayrı ve hususi kıymetleri vardır. Fakat *Şarki Türkistan Tarihi* müellifi emîr-i muhterem Muhammed Emin Han, tarihi hem yapan hem de yazanın kendisi olması hasebiyle mesut ve kahraman bir Türk evladıdır. H. 1319 [M. 1901] senesinde doğup büyüdüğü, emelleriyle canlanıp elemleriyle ağladığı ana vatanının kahramanlık hikâyelerini, fedakârlık efsanelerini daha ana kucağında iken ninni olarak dinleye dinleye ezber etmiş, yalnız dimağına değil, aynı zamanda yüreğine de kazımış olan bu vatanperver Türk, yaşı ilerledikçe onun ıstıraplarını kendi öz ıstırabı olarak duymuş, yaşamış ve yaşadıkça da onu bu ıstıraptan kurtarmaya sessiz, sedasız, içinden, yüreğinden ant içmiş bir kahramandır. Vect ve merak içinde geçirdiği gençlik neşeleri sonunda karşısına çıkan ilk fırsatı bile kaçırmayarak, elini o kahraman atalarından şan ve namus yadigârı olarak kalan yalın kılıca atmış, öz atalarının cenk ortağı, can yoldaşı, şeref arkadaşı olan Türk atına atlamış, ölmez atalarının kendilerine bıraktığı şan ve şeref destanlarına bir tekmile olan **[iv]** yepyeni şan ve şeref destanlarını da tarih sahifelerine evvela düşman kanıyla yazmış bir kahramandır. Her türlü hadisata göğüs germekten yılmayan bu azimkâr vatan evladı, elindeki kuvvetlerin kıyas kabul etmez derecede fevkinde düşmanlar ile uğraşmış, uğraşmış, uğraşmış, neticede kendisine iman ile bağlanan vatandaşlarını özledikleri ve gözledikleri zafer ve istiklal şerefine eriştirmiş, onlara zevkini de tattırmıştır.

TAKRİZ

Darü'l-Muallimin Birinci Muallimi Muhterem Vatandaş ve Samimi Dostum Miyan Hasan Han[37] *Kaleminden*

[vi] Şarki Türkistan'ın hakiki milliyetçisi ve büyük mücahidi fazıl-ı muhterem "Muhammed Emin Han" Hazretlerinin vücuda getirdiği işbu kıymetli eserleri hakikaten Şarki Türkistan milleti için emsalsiz bir hediye ve sevinçli bir beşarettir.

Şüphesiz açıktır ki bunca kapsamlı ve mükemmel bir eserin yalnız bir zat tarafından toplanması ve telif edilmesi tahammülsüz zahmetler ve devamlı çalışma ve gayretler ile mümkün olabilir. Acaba! Bunca zahmet ve meşakkatlere tahammül ettiren bu kadar ceht ve ihtimamlara konu olan maksat ve duygular nedir? Fazilet göstermek veya şöhret kazanmak mı? Asla! Belki bu derece günler, haftalar, aylar ve yıllar meşgul olup, geçip giden ve hatta eseri bile kalmayan bu tarihî hadisatı ikinci defa canlandırtan ve birinci defa milletinin tarih sahifelerine bu sezavar-ı iftihar hadiseler ile ziynet verdiren sevk ve temayüller fazilet göstermek veya şöhret kazanmak denilen heveslerden azade olan çok yüksek hedefler derecesindeki gayeler ve mefkûrelerdir. Bu sevk ve temayüller yürekte yerleşen vatan aşkı ve bütün ruhunu istila eden millet kaygısıdır. **[vii]** Bu zat, işbu derin temayüller ve esaslı hissiyat sebebiyle düşündüler ki; tarihi malum olmayan bir milletin sergüzeşt-i hayatı malum olmaz. Nasıl ki bir fert, şahsi hayatında hafızasız hiçbir nesneyi idrak edemez, onun gibi bir millet içtimai hayatında da tarihsiz hiçbir millî vakasını iyi düşünüp sahih neticeler çıkaramaz.

Geçmiş vakalar yalnız geçmişteki değerleri ile değil, belki o vakaların şu anki ve istikbaldeki hayatımız için çok mühim tesirleri olması nedeniyle fazlasıyla faydalı ve ehemmiyetlidir. Bir milletin uyanışı ve kendini tanıması için o milletin tarihçilerinin birinci amellerinden olanları ve bu yolda şayan-ı hayret hizmet gösterenleri yine tarihlerde malum ve aşikârdır.

Geçmiş hayatının tarihi malum olmayan bir milletin hâli, bir taraftan mazi karanlığı ve diğer taraftan istikbal meçhullüğü arasında perişan ve ihmal edilmiş olarak kalır. Çünkü bir millet şu anki ve istikbaldeki zorlukları, mazideki vakalar, macera ve tecrübeler vasıtası ile halledilebilir.

KİTABIN İÇİNDEKİ KONULAR[38]

Haritalar

[xxxix] Muhterem okuyuculara malum olunsun ki tarihî vakaları okuyucunun gözüne nokta nokta gösterme ve her şüpheyi zail etmede harita gibi iyi hizmet eden nesne yoktur. Bunun için asri tarihçiler, kitaplarına lüzum gördükleri miktarda çokça haritalar ekleyip neşretmek usulünü tercih etmektedirler. Binaenaleyh, ben de bu kitaba 23 tane harita ekledim ve haritaları asri coğrafya mütehassıslarının haritalarından aldım. Okuyucular bu kitabın bir bap ve faslını okudukları zaman mezkûr bap ve fasla mahsus olan haritayı açıp ona bakarak okurlarsa çok faydalı olacaktır.

1. Harita: Türklerin Ana yurdu ve Umumi Muhaceret Devrindeki Hicret Yolları

2. Harita: Uygur Teşkilatı

3. Harita: Hun Devleti

4. Harita: Kuşhanlar Devleti

5. Harita: Siyenpi Tatar Devleti

[xl] 6. Harita: Topa Tatar Devleti

7. Harita: Juan-Juan Tatar Devleti

8. Harita: Ak Hun Devleti

9. Harita: Gök-Türk Devleti

10. Harita: Kutluk Devleti

11. Harita: Türkeş Devleti

12. Harita: Karluk Devleti

13. Harita: Doğu Uygur Devleti

14. Harita: Karahanlılar Devleti

15. Harita: Hıtay ve Karahıtay Devletleri

16. Harita: Çağatay Devleti

17. Harita: Duğlat Hanlığı

18. Harita: Saidiye Devleti

19. Harita: Kalmuk Devleti

20. Harita: Birinci, İkinci ve Üçüncü Çin İstilası

21. Harita: Şarki Türkistan'da Üçüncü Umumi İnkılap

22. Harita: Şarki Türkistan'da Dördüncü Çin İstilası

23. Harita: Şimdiki Millî İnkılabın Başlangıç Dönemleri

BU KİTABIN YAZILMA NEDENİ

[2] Şimdiki zamanımızın ıstılahında Şarki Türkistan ve Garbi Türkistan adları ile tanınan Orta Asya Türk yurdu her itibarla gayet ehemmiyetli bir ülkedir. Tarihî malumatın yetişmediği gayet uzun zamanlardan beri bu ülke, Türklerin yeri ve vatanıdır. Her şeyden önce dünyaya insanlık ve medeniyet dağıtan bu bölgedir. Kadim asırlarda ve Orta Çağ'da bu ülkede hayatını sürdüren Türk boylarının varlık ve tarihlerine dair binlerce sahife yadigârlar bıraktıkları açıktır. Ama ne yazık ki daha sonraki asırlarda Türkistan ahalisi fikir esareti ve ondan sonra siyasi esaret altında kalıp ezilmekteydi. Bu devirde bu milletin bütün varlığı garezli kişilerin çıkarlarına feda edildiği gibi, tarihleri de müthiş bir esaret ve hıyanete uğrayıp önceki zamanlardan kalan tarihî eserleri yok edilmiştir. Bu eserlerin yerini bazı garezli kişilerin uydurduğu efsane ve hurafeleri almıştır. Gerçi o devirde de Türkistan ülkelerinde çok sayıda âlim ve büyük yazar yetişmiş **[K.2]**[39] olsa da yaşadıkları devrin âdetine ve muhitin siyasi ortamına uydukları için kendi millî tarihlerine önem vermeyip başka konularda çok sayıda kitap yazdılar ve millî tarihleri hakkında dost veya düşman yazarların sözlerine tabi olup kendi ataları hakkında onlar ne yazdıysa gerçek olarak kabul ettiler. Gerçi o devirde yazılan *Tarih-i Reşidi* ve başka Türkistan tarih kitaplarını görüyoruz fakat bu kitaplar Türkistan'ın az ve sınırlı bir döneminin tarihî olayları hakkında bilgi veriyor. İran ve Çin gibi bazı komşu ve genellikle düşman olan milletlerin eski tarih kitaplarında Türkistan milletiyle ilgili tarihî malumat epey çok olsa da çoğunun içeriği kalem intikamı ve masaldan ibaret olup o kitaplarda güvenilir bilgi çok az bulunabilir. İslam tarihi kitaplarında sadece İslam dönemi ve ona yakın dönemlere ait bilgilere yer veriliyor ve Türkistan Türklerinin tarihinin **[K.3]** tamamını kapsamıyor. Şimdiki ilim ve araştırma çağında Avrupalı ve Amerikalı müsteşrikler Türkistan tarihini mümkün olduğu kadar araştırdılar. Jeoloji (yer katmanları bilimi), etnoloji (insan ırkları bilimi), antropoloji (insanın doğal tarihinin bilimi), etnografya (milletlerin kökenlerinin incelenmesi), epigrafi (eski kitapları okuma usulü), arkeoloji (tarihî eserleri araştırma bilimi) ve benzer bilim ve yöntemler aracılığıyla hiçbir tarihçinin zikretmediği, aslında hiç hayaline bile getirmediği tarihî bilgileri ortaya çıkardılar. Türkistan milletinin dünyanın en eski, en medeni ve en önemli milletlerinden biri olduğunu ispat ettiler. Avrupalı seyyah ve arkeologların (tarihî eser uzmanları) çabaları

TARİHÎ MALUMATIMIZIN MEMBALARI

[7] *Umumî Tarih*:[40] Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından çıkartılan 4 ciltlik kapsamlı bir kitaptır.

Türk Tarihinin Ana Hatları:[41] Mezkûr Cemiyet'te telif edilen eski Türkler ve Orta Asya tarihidir.

Telfiku'l-Ahbar:[42] Muhammed Murad Remzi'nin yazdığı Türk ve Tatar tarihidir.

Çin Tarihi'nin Türkçe Tercümesi: Tercümanı belli değil.

Muhadaratü Tarihi'l Ümemi'l İslamiyye:[43] Mısırlı âlimlerden Muhammed Hudari'nin eseridir.

Türk Şeceresi:[44] Hive Hanı Ebul Gazi Bahadır Han'ın eseridir

El-Fütuhatü'l-İslamiyye:[45] Seyid Zeyni Dahlan'ın telifidir.

Tabakat-ı Salatin-i İslam:[46] İngiliz müsteşriklerden Stanley Lane Poole'un arkeoloji ilminden yararlanarak yazdığı gayet nefis ve misilsiz kitabın Farsça tercümesidir. Tercüman, İran âlimlerinden Abbas İkbal'dir.

Düvel-i İslamiye:[47] Stanley Lane Poole'un kitabının Türkçe tercümesidir. Burada yukarıdakinden daha fazla yararlı bilgiler vardır. Çünkü burada Rus âlimlerinden Profesör Barthold'un eserlerinden ve 30'dan fazla Doğu tarih kitaplarından alınan çok sayıda içerik vardır. Tercüme eden Halil Edhem Bey'dir.

[8] *Dâ'iretü'l-Ma'âri-fi'l-Karni'l-Râbi'ü'l-Aşar-İşrin*:[48] Mısır'ın en meşhur müelliflerinden Muhammed Ferid Vecdi'nin telifidir. Gayet kapsamlı 10 ciltlik bir kitaptır.

Ravzatü's-Safâ:[49] Mir Ahund Muhammed Hâvendşâh'ın telifidir. Meşhur umumi tarihtir.

Câmi'ü't-Tevârih:[50] Vezir Reşididdin Fazlullah'ın telifidir. Moğol tarihidir.

Târih-i Reşidî:[51] Şarki Türkistan Duğlat Şehzadelerinden Muhammed Haydar Mirza Küregen'in telifidir. Şarki Türkistan'ın hususi tarihidir.

Târihu't- temeddüni'l İslâmîyye:[52] Mısırlı müellif Corci Zeydan'ın telifidir.

Târih-i Sistân:

Bâbürnâme:[53] Zahiruddîn Muhammed Bâbür Padişah'ın eseridir.

El-Kâmil:[54] İbn-ül Esir el-Cezeri'nin telifidir. Umumi tarihtir.

Zeyn-ül-Ahbar:[55] Gerdizi'nin telifidir. Gazneliler ve Guriler ile ilgilidir.

Târih-i Beyhaki:[56] Gazneliler ile ilgilidir.

El-Yemini:[57] Ebu Nesir Abdulcabbar Utbi'nin telifidir. Gazneliler ile ilgilidir.

Câmi'ü't-Tevârih: Mevlevi Fakir Muhammed'in telifidir. Umumi tarihtir.

Târih-i Keşmir:[58] Muhammed Azam Keşmiri'nin telifidir.

Tarihçe-i Afganistan:[59] Encümeni Edebi'den çıkan H. 1311 Salnamesinin bir cüzüdür.

Tarihçe-i Asya: H. 1312 Salnamesinin bir cüzüdür.

[K.7] *Dîvânu Lugâti't-Türk*;[60] H. 5. asırda yaşayan Şarki Türkistanlı âlimlerden Kâşgarlı Mahmud bin Muhammed'in telifidir. Büyük bir Türkçe lügat ve edebiyat kamusudur.

[K.8] *Temirlenk*:[61] İngilizceden Türkçeye tercüme eden Nedim Vefik Bey.

Eski Türk Yazıt ve Kitabeleri:[62] Toplayan ve Tercüme eden Hüseyin Namık Orhun.

Târih-i Eminiyye:[63] Kuça Sayramlı, Musa Ahund'un eseridir ve yakın zaman olayları konusunda sahihtir.

Zamanımızdaki malumatlardan kendi gördüğüm ve mütevatir olarak işittiklerim …. [silinmiş]. Yukarıdaki kaynaklar bizzat ulaşarak yararlandığım kaynaklardır. Bunlardan başka aşağıdaki eski ve çağdaş kaynaklardan bazı mecelleler vasıtasıyla çok bilgiler edindim. *Britanya İslam Ansiklopedisi*, Barthold'un *İran Tarihi ve Coğrafyası*, Cüveyni'nin *Cihangüşa*sı, Sir Aurel Stein'ın *Orta Asya Kalıntıları* adlı kitabı, Ahmed Refik Bey'in *Tarih-i Umumi*si, *Tarih-i Ferişte*, *Mecmuu'l-Ensab*, *Mücemü'l-Beladan*, *Tabakatu'l-Nâsırî*, *Müntehabu'l-Tarih*, *Avabü'l-Haribul Şecaa*.

TENBİH

Esasa giriş, yani *Şarki Türkistan Tarihi*'ne başlamadan önce tarihin mahiyeti ve genel insan tarihinin başlangıcı ve genel Türk tarihinin evveli hakkında bir miktar açıklama yapmayı gerekli gördüm. Çünkü Doğu Türkistan halkının bu konuyu bilmeye ihtiyacı olduğunu görüyorum. **[K.9]**

TARİHİN MAHİYETİ

Tarih ilmi, insan topluluklarının zaman ve mekânlarını gösteren ve onların hayatlarının niteliğini ve içtimai hâllerinin mertebesini doğru bir şekilde bildiren ilimdir. Tarih ilmi, insani ilimlerin en önemlilerindendir. Çünkü bu ilim ile her kişi kendisinin insanlık silsilesindeki yerini ve kendi milletinin toplumdaki mertebesini bilir. Dünya milletlerinin düşüşünün, sevinç ve sıkıntılarının sebep ve nedenlerini bildiren ve geçmişteki insanların olaylarından ibret aldıran bu yolla her insanın kendisini veya milletini veya bütün insanlık âlemini gelecekte mutlu etmenin yollarını gösteren ilim, işte bu tarih ilmidir.

Âlimler, tarihi ikiye ayırıyorlar:

1. Genel Tarih

2. Özel Tarih

İlki, dünya milletlerinin hepsinin veya çoğunun tarihini anlatır. İkincisi, yalnız bir millet, kabile, ülke, şehir, kişi veya önemli bir olayla ilgili bilgiler anlatmaktadır.

TARİHİN KAYNAKLARINA BİR BAKIŞ

Tarihin ilk bilgileri bugünkü ilim ve gelişme asrında aşağıdaki kaynaklarından alınmaktadır.

1. Sahih Rivayetler: Rivayetin sahihliğinin göstergeleri şunlardır: Rivayetin mütevatir veya meşhur olması. Rivayetin illetinde çok ihtilaf olmaması. Ravinin tarihçi olması veya tarafsız olması. Ravinin yalancı olmadığının tecrübe edilmiş ve biliniyor olması. **[K.10]** Rivayetin aşağıdaki kaynaklara uygun olması, zaman ve mekân açısından birbirine aykırı olmaması.

2. Coğrafya: Coğrafyanın daima tarihin bütünleyicisi olduğu, biraz tarih okuyan herkesin malumudur. Çünkü bir insan topluluğunun dünya üzerinde hangi yerde olduğu ve o yerin durumu, iklimi, denize uzaklık veya yakınlığı, suları, bitki örtüsü ve hayvan yetiştirme kapasitesi ile o topluluğun tarihi arasında güçlü bir ilişki vardır. Ve yine bir milletin hangi milletlerle iktisadi, içtimai ve siyasi ilişkiler kurduğunu bilmek lazımdır. İşte bunların hepsi coğrafya ile bilinir.

3. Eski zamanlara ait millî, dinî, siyasi ve sosyal kitaplar, lügat, sözlük ve edebî eserler.

4. Eski sanat eserleri.

5. Eski şehirler ve yerleşim yerlerinin izleri ve kalıntıları.

6. Abideler, heykeller ve kitabeler.

Önceki zamanlarda tarihî kaynaklar sadece rivayet ve edebî eserlerdi. İki yüzyıldan beri tarih ilmi çok fazla gelişti. Rivayet ve edebî eserlerde hiç bulunmayan doğru ve değerli bilgiler ortaya çıktı. Sahih ve muteber tarih kitaplarında yazılan bir sürü rivayetin tahkik ve tetkik sonucunda rivayet konumundan çıkıp efsane ve masal oldukları sabit oldu. Dünya tarihinde hiç tanınmayan bir sürü milletin tarih âleminde gayet önemli konumlarının olduğu ortaya çıktı.

İşte bu müthiş değişim ve gelişmelerin sebebi coğrafya ilminin olağanüstü bir şekilde ilerlemesi, inkişafı ve eski yazılı eserlerin araştırılması, jeoloji ve arkeoloji âlimlerinin ve **[K.11]** çalışmaların artması, bilimsel seyahatler, kazılar sonucunda ele geçen eski sanat eserleri ve keşfedilen şehir, yerleşim yerleri ve benzerlerinin günden güne artmasıdır.

UMUMİ İNSAN TARİHİNİN BAŞI

İnsanın yaratılışı ve dünyada hayatının başlangıcının tarihi henüz tam olarak bilinmeyen bir meseledir. Bunu bilebilmek için tarihçiler her zaman değişik yollar denediler fakat hiçbiri tatmin edici bir sonuç vermedi. Herkesten önce Yahudiler, Hz. Âdem'in yaratıldığı zamanı tayin ettiler ve buna göre insanın yaradılışına bugün H. 1358 [M. 1939/1940] itibarıyla 59.445 yıl oldu dediler. Yahudiler, bunu insan tarihinin başlangıcı olarak kabul ettiler. İslam tarihçilerinin bir kısmı bunu kabul etse de hakikati araştıranlar bunu İsrailiyat olarak değerlendirip semavi veya başka güçlü bir delile dayanmayan efsanevi inançtan ibaret olduğu için kabul etmediler. Bu araştırmacılar bu konuyu belli olmayan bir mesele olarak gördüler. Çağımızdaki bilimsel araştırmalar ve keşifler sonucunda insanın dünyaya gelişinin başlangıç tarihinin çok uzun olduğu ispat edildi ama kesin ve şüphesiz bir tarih daha keşfedilmedi. Elhasıl bundan on binlerce yıl önceki zamanlarda yeryüzünde insanın olduğu şüphe götürmez bir meseledir. Onun için tarihçilerin araştırma ve keşifleri neticesinde insanlığın kadim tarihi hakkında ortaya çıkan bilgileri aşağıda beyan edeceğiz. İnsanlığın dünyadaki yaşam dönemleri öncelikle ikiye ayrılır:

a) Tarihten önceki asırlar,

b) Tarih asırları.

[K.12] Tarihten önceki asırlar demek, insanların kendi olayları ve durumlarını yazmaya başladığı zamandan önceki dönemler demektir. Tarihî asırlar demek, insanların kendi olaylarını ve içtimai durum ve menkıbelerini yazmaya başladığı çağdan sonraki çağlar demektir.

Bundan yaklaşık iki yüzyıl önce tarihten önceki insanlar hakkında tarih biliminin bilgisi sadece Kur'an ve Tevrat'ta anlatılan peygamber kıssalarından ibaretti. Bilindiği gibi bu bilgiler, eski insanların az bir kısmının dinî durumlarını anlatan çok sınırlı ve az bilgilerdir. Yaklaşık 200 yıldan beri ilmî yöntemlerle yaygın olarak yapılan kazı ve keşifler neticesinde elde edilen savaş ve ev eşyaları, ev, şehir ve diğer abatlık kalıntıları ve oradan çıkan ve sanat eserlerinden tarihten önceki insanlar hakkında epey geniş bilgi elde edilip, dünyanın her yerinde yaşayan eski insanların hayat tarzı, medeniyet oluşturma yöntemleri, medeniyette gelişim gösterdikleri dönemler, sanat, bilim ve diğer içtimai durumları hakkında gayet açık ve sağlam bilgiler elde edilmekte-

TARİHTEN ÖNCEKİ ASIRLAR

Tarihten önce yaşayan insanların yukarıda anlatılan eserlerinden bilinen ve takribi olarak ortaya çıkan yaşam dönemleri üçe ayrılır:

a) Yontma Taş
b) Cilalı Taş
c) Maden Devri

Yontma Taş Devri

İnsanlar, eski dönemlerde gayet basit ve sade bir yaşam sürüyorlardı. Hayvanları avlayıp etini yiyor ve derisini örtünüp sıcak ve soğuktan korunuyorlardı. Birbirleriyle kavga ve savaş da yapıyorlardı. Bu hayat tarzı doğrultusunda insanlar kolay avlanmak, insan ve yırtıcı hayvanlardan oluşan düşmanlarına karşı savunma yapmak için çok tesirli silahlar üretmek ihtiyacını hissedip, sonunda taş ile yontarak çakmak taşından tokmak ve çomak, daha sonraları balta ve hatta mızrak ucu yaptılar. Ama bu eşyalar epey kaba ve basit idi. İnsanlar uzun zaman bu şekilde yaşadılar. İşte bu yaşam dönemine tarih ıstılahında Yontma Taş Devri denir.

Bu dönemdeki insanların yaşam standartları çok düşüktü çünkü ev ve yapı inşa etmeyi, giyecek dokumayı veya dikmeyi ve ziraat yapmayı bilmiyorlardı. Dağlarda, mağaralarda ve ağaçların kovuklarında yaşıyorlardı. Geceleri uyuyan hayvanları avlayıp yiyorlardı. Bitkilerin köklerini de yiyorlar ve hayvanların derilerini örtünüyorlardı. Av, toprak **[K.15]** ve su için savaşıyorlardı. …. [silinmiş] ve bir yerde uzun durmayıp av ve otlak arayıp sık sık göç ediyorlardı. Yalnız veya bir hanelik aileler şeklinde yaşıyorlardı. Ama ateşi bulmuşlardı. Ateş yakıp ısınmayı, yemeklerini ateşte pişirmeyi, geceleri ateş yakıp meskenlerini aydınlatmayı ve yırtıcı hayvanları ateşle ürkütmeyi biliyorlardı. Bu devir içinde insanlar, hayvan kemiklerinden hançer, bıçak ve ziynet eşyaları yapmayı keşfettiler. Bu devrin başlangıcının hangi tarihte olduğu kesin olarak belli değildir. Ama jeoloji ve arkeoloji uzmanlarının tarihî eserlere dayanarak yaptığı çeşitli tahminlerine göre bu devrin başlangıcının bundan 10 bin ila 50 binyıl arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtilafın sebebi, dünyadaki insanların bu hayat dönemine girme ve gelişerek, ondan çıkmasının aynı zamanda olmayıp, arka arkaya ve birbirinden öğrenerek meydana gelmesidir. Tarihî eserlerin zamanlarının farklılaşmasından kaynaklanan fark nispidir.

TÜRK TARİHİNİN EVVELİ

Türk tarihinin evveli demekten kastım, Türklerin kimin evladı olduklarını ve sıralı soyağaçlarını anlatmak değildir. Çünkü bu konuda İslam tarih kitaplarında ayrıntılı bilgiler olsa da o bilgilere henüz doğru diyemeyiz. Aslında bunlar İsrailiyattan veya Moğol millî efsanelerinden alınan rivayetlerdir. Onun için benim amacım, ilmî araştırmalar ve tarihî bilgiler kılavuzluğunda Türkler hakkında edindiğimiz en eski bilgileri zikretmektir. Jeoloji (yeryüzü katmanları bilimi) ve arkeolojinin (tarihî eserler bilimi) araştırmaları ve bilimsel kazılar sonucunda keşfedilen bilgilere göre günümüzden 12 binyıl öncesinde Türk ana yurdunun, günümüzdeki gibi çölleri çok ve nüfuzu az değildi. Aslında o zamanlarda Tanrı Dağları tamamen buzdağı olup bu dağdan dört tarafa yüzlerce nehir akardı ve güneydeki Karangu Sıradağlarından (Kunlun) da şimdi **[K.22]** kinden kaç kat büyük akarsular akıp günümüzdeki Taklamakan'ı baştan aşağı suluyordu. Aral ve Balkaş Gölleri gibi çok sayıda iç deniz vardı. Lop Göllerinin şimdikinden dört beş kat daha geniş ve deniz kadar büyük olduğu açıkça bellidir. İşte bu sebeplerden bu bölgelerde hiç kumluk ve çöl yoktu. Bu bölgelerde her türlü maden ve bitki vardı. Ayrıca çok sayıda vahşi hayvan yaşıyordu.

İklimin bu şekilde abatlık ve medeniyete uygun olması sayesinde Türkler, bütün dünyadaki insanlardan daha önce medeniyet sahasına adım attılar. Başka yerlerdeki insanlar dağ ve uçurumlardaki mağaralarda ve ağaç kovuklarında yaşarken, yani Yontma Taş Devri'nde oldukları zamanlarda Türk ana yurdunda Taş Devri sona erip Bakır ve Tunç Devri'ne girilmişti. Yani Türkler, bu madenleri keşfedip, savaş ve tarım aletleri yapıp, altından ziynet eşyaları hazırlayıp kullanmaktaydı. Hatta bunlarla ticaret yapacak kadar ilerlemişlerdi. Yaylalardaki vahşi buğday, arpa ve ekilebilir bitkileri ve tohumları keşfedip ziraat yapmayı öğrenip su kenarlarında geniş tarım arazileri, mahalle ve şehirler meydana getirmişlerdi. At, deve, eşek, koyun ve ineği evcilleştirip gerekli yerlerde kullanıyorlardı. Şehir ve kurganlar abat olmuştu. Çömlekçilik zanaatı çok yaygın ve gelişmişti. Onun için Taklamakan ve Gobi Çölü'nün her noktasında seyyahların dikkatini ve hayretini çeken çok sayıda çömlek bulunmuştur. **[K.23]**

Şarki Türkistan'ın Kısaca Coğrafyası

[U-37] Şarki Türkistan, Asya kıtasının ortasında geniş bir ülkedir. **[U-38]** Dünya haritasındaki yeri, 42.25 ila 49.30 kuzey enlemleri ve 73.35 ila 96.46 doğu boylamları arasında olup doğuda Çin ve Moğolistan, kuzeyde Sibirya, Kazakistan ve Kırgızistan, batıda Özbekistan ve Afganistan, güneyde Keşmir ve Tibet ile komşudur.

Toplam Yüz ölçümü	**1.640.000 km²**
Bunun içinde Taklamakan Çölü	445.000 km²
Kumul Çölü	50.000 km²
Altay Çölü	56.000 km²
Altışehir'deki Çöller	55.000 km²
Elverişsiz ve buzla kaplı dağlık bölgeler	155.000 km²
[Toplam]	761.000 km²

Bu kısımlar, insan veya hayvanların yaşaması için uygun olmadığı için iktisadi açıdan faydasız bölgeler olarak değerlendirilmektedirler. Geri kalan 879.000 km²nin 1.066.416 hektar veya 10.795 km²si tarım alanıdır. 620 km² şehir ve diğer yerleşim yerleri olarak değerlendirildiğinde kalan 867.775 km²lik kısım yayla ve ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Demek ki tarım arazileri ile şehir ve yerleşim yerleri, ikinci kısmın sadece yüzde 1,5'lik küçük bir kısmını teşkil etmektedir. Bu ikinci kısım, yurdumuzda daima yaşanmakta olan kuraklık nedeniyle gittikçe azalmaktadır.

Nüfus: Şarki Türkistan'da bugüne kadar bilimsel usullere uygun bir nüfus sayımı yapılmamıştır. 1945'te yapılan sayımın sonucunda nüfusun 4.010.925 kişi olduğu ilan edilmişti. İktisadi Kalkınma Bakanlığı tarafından 1947'de yapılan sayım ve araştırmalar, genel nüfusun 4.879.708 olduğunu göstermektedir. Bu sayım ve araştırmalar, tam bir istatistiki kıymete sahip değildir. **[U-39]** Gerçek nüfusun bundan fazla olduğunda şüphe yoktur. Ama şimdilik elimizdeki bütün imkânları kullanarak ulaştığımız bu sayıyı esas kabul etmekten başka çaremiz yoktur. Onun için bu sayıya istinaden aşağıdaki rakamları göstereceğiz.

DİZİN

A

Abbas İkbal 36
Abdi Niyaz Bey 462, 463
Abdulehad Mahsum 20, 483
Abdulkerim Buğra 19, 21, 22
Abdullah Ahund 327, 411, 412, 414, 416, 449
Abdullah Buğra 16, 484
Abdullah Han 12, 17, 299-302, 305, 310
Abdullah Han Yarkendi 17
Abdulmelik 132, 143, 172
Abdurehim Ötkür 21
Abdurrahman Hazret 329, 335-337, 341, 346-347
Abdurrahman Paşa 336, 339, 340
Abdülkerim Buğra 483
Afganistan 7, 17, 27, 28, 37, 65, 76, 83, 93, 105, 107-110, 116, 127, 170, 198, 208-209, 221-222, 230, 232, 234, 243, 252, 286, 287, 299, 305, 324, 327, 438, 439, 451, 461, 468, 482-485, 488, 491
Afrasyab 71, 72, 76, 77, 79-81, 83-85, 492
Afyon Savaşı 324, 326, 494
Ahmed Mirza 250, 252, 254, 255, 259
Ahmed Refik Bey 37
Ahmet Can Kasımî 18
Ahnef 125, 131, 135, 489
Ahsi 255, 256, 260, 285
Akdağlı 312, 313, 318
Akdeniz 47
Ak Hun 8, 31, 109, 116, 117, 120-121
Aksu 11, 13, 55, 67, 88, 91, 103-105, 108, 130, 153, 165, 168, 205, 213, 234, 240, 246, 249-252, 258, 261, 270, 271, 274, 275, 288-291, 295, 298, 300, 303, 305, 323- 324, 329, 332, 337, 349, 352, 355, 357, 359, 360-361, 388, 392, 408, 414, 415, 424, 425, 432, 439, 444-446, 449, 450, 454, 455, 456, 460, 462, 486, 487
Ak Sungur 116
Alaça Han 11, 258, 260-261, 274, 275, 285, 310
Alan Goa 119
Algu 221, 222
Ali Şir Nevai 265
Ali Tekin İlig Han 171-176, 179, 182-186, 188
Alma Ata 222, 246, 253, 262, 286, 289, 355
Almalık 213, 220, 221, 225, 226, 228, 229, 231, 232, 234, 236, 237, 240, 241, 245, 250, 251, 269, 310
Alman 158, 159, 370, 493
Alparslan 187, 188
Alp Er Tonga 77, 79, 83, 85
Altay 13, 18, 47, 50-52, 54-55, 62, 65, 67, 82, 85-86, 88, 111-115, 119, 123, 126, 137, 139, 140, 147, 148, 150, 151, 155, 157, 158, 166, 176, 177, 186, 190, 204, 211, 220, 222, 241, 243, 244, 248, 251, 263, 300, 304, 309-312, 355, 365, 392, 393, 406, 420-423, 425, 435, 460, 463, 467, 482, 483, 491, 492, 496
Altay Dağları 47, 67, 82, 112-113, 166, 186, 211
Altay dergisi 18
Altay Neşriyatevi 18
Altındağ 52
Altınorda 217, 223, 231, 238, 239, 241, 282, 283
Altışehir 53-55, 65, 67, 88, 102, 103, 107, 111, 113, 125, 142, 150-153, 163, 165, 179, 194, 195, 216, 219, 221, 222, 226, 236, 241, 261, 264, 266, 269-272, 276, 278, 285, 286, 293, 300, 301, 303-306, 309, 311-314, 317, 319, 321, 324, 329, 356, 359-360, 366, 379, 407-409, 420, 421, 424, 425, 427, 431, 436, 439, 442, 444, 445, 463
Altuntaş 175, 184-186
Altun Yaruk 158
amban 324, 368, 377
Amritsar 17
Amuderya 47, 54, 72, 74, 86, 92-94, 108, 112, 115, 116, 121, 125, 132-133, 144-146, 170-176, 179, 180, 187, 206, 209, 230, 233,

239, 486, 488, 490
Amul 145, 170, 490
Amurgiz 73, 85
Amursena 311, 312, 317
Anadolu 47, 73-74, 150, 241, 242
Anau 486
Anav 50
Angatur Bey 238, 239, 241, 242
Ankara 19, 482-484
Anluşen 152
Apak Hoca 12, 263, 302, 349, 493
Aral 49, 112, 147, 166, 218, 248, 282, 322
Aral Gölü 112, 147, 166, 218, 238, 248
Arkeoloji 33, 49
Arslan Bey 171, 184
Arslan Han 177, 178, 180, 183, 185, 189, 312
Arslan Yabgu 180, 184, 213
Artbaşı 236, 243, 245, 275, 276, 293, 463
Artuş 167, 276, 380, 446, 463, 481, 495
Asur 73, 77, 139, 488
Asya 33-34, 36-37, 45, 47, 59, 61, 65-67, 71-73, 75, 76, 78, 83-86, 89, 97, 120, 121, 124, 135-138, 150, 165, 195, 198, 216, 217, 238, 266, 304, 471, 476, 486, 489, 494
Aşağı İli 20, 291, 331, 354, 355, 367
Aşkabad 50
Aşur Bey 347, 358, 360, 361
Atalık Gazi 341, 342, 349, 350
Aurel Stein 37, 75, 487
Avar Devleti 122
Avarlar 115
Avrupa 21, 47, 53, 58, 97, 98, 107, 115-117, 120-122, 158, 159, 198, 282, 283, 309, 319, 323, 356, 370, 377, 471, 490

B

Bâbür 37, 493
Babür Şah 27, 252, 253, 256, 265, 274, 275, 286, 287, 294, 299, 493
Bagadur Han 92
Bagraş 51, 333
Bagraş Gölü 51, 88, 333
Baktria 73, 93, 104, 107-109, 115, 116, 121
Bakü 482
Balasagun 78, 166-168, 176-180, 191, 193, 194, 205-208, 210-213, 218, 220
Balkaş 49, 151, 165, 166, 190, 241, 251, 290, 318, 322, 348, 355
Balkaş Gölü 67, 151, 165, 166, 190, 241, 251, 290, 318, 355
Baltistan 273, 295-297, 490, 492
Ban Chao 104,105, 108, 111
Barhan Buğra Han 166
Barköl 96, 104, 111, 120, 125, 130, 147, 150, 163, 190, 212, 221, 235, 242, 251, 311, 312, 327, 329, 334, 355, 403-405, 421
Barlas 227-229, 247
Barsgan 77, 168, 194, 218, 291, 492
Barthold 36, 37, 181, 244, 492
Basmil 136, 155
Basra Körfezi 47
Başegim 67, 156, 353, 439, 444
Batı Türkistan 16, 47, 54, 62, 94, 95, 102, 109, 115-117, 120, 125, 126, 131, 135, 140, 145, 147-149, 151, 157, 167, 168, 170, 179, 181, 186, 188, 189, 192, 195, 198, 203, 205, 206, 209, 210, 212, 217, 220-223, 225-230, 232-235, 238, 239, 241-243, 248, 249, 252, 253, 258, 265, 266, 269, 281, 282, 287, 301, 304, 347, 361, 368, 441, 471, 492
Batlamyus 82, 85, 86, 88
Baykal Gölü 47, 155
Baykent 132, 133, 135, 145, 157
Bedehşan 107, 116, 121, 127, 131, 146, 291, 294, 299, 318-319, 488
Be-devlet 349, 355
Begçek Bey 229-231
Beg Kulu Bey 356-360, 364
Begtüzün 172
Behistun Yazıtları 74
Bektieieff 449, 450, 456, 460
Belh 72, 73, 93, 107, 109, 121, 131-133, 146, 171, 172, 174, 175, 180, 208, 220, 230, 233, 250, 488
Beşbalık 55, 88, 147, 150, 156-158, 163, 169, 190, 194, 211, 212, 217, 221, 222, 243, 249, 251, 252, 261, 262, 264, 285, 288, 290, 300, 301, 304, 310, 312, 321, 323
Beyazıt Bey 227-229
Beyhaki 37, 177-179, 181, 485
Bezeklik 88, 159, 215, 216, 490
Bilge Han 136
Bilge Kağan 141, 142, 164
Biruni 75, 76, 83
Bizans 121, 137, 140
Boksör Ayaklanması 370
Bolşevik 378, 461
Bögü Kağan 152, 157
British Museum 51, 216
Buda 62, 109, 110, 138, 141, 157, 159, 242, 290, 310, 490
Budizm 157, 159, 168, 215, 489
Buhara 73, 75, 77, 95, 107, 127, 132, 134, 136, 145-146, 167, 170-173, 175, 177, 180, 182, 184, 192, 193, 206, 220, 225, 234, 238, 239, 250, 254-256, 258-259, 275, 281, 282,

327, 348, 353, 481, 491-493, 495
Buka Han 76, 83, 85, 122, 165-166, 170
Bulacı Bey 225-228, 269-270
Bumin 119, 120, 489
Bursa 483
Burunduk Han 254, 283
Büyük Okyanus 47
Büzrük Han 12, 336, 340, 341, 345-346, 349-350

C

Cang-Cung 318, 395
Cebe Noyan 219
Cemaleddin Hoca 332, 335-337, 346
Cend 170, 173, 180, 184-185
Cengiz Han 151, 157, 161, 204, 208, 210-217, 219-220, 222-223, 227, 231, 243, 253-254, 263, 264, 269, 282, 309, 486, 491
Cezeri 37
Ceziretü'l-Arab 47
Chang'an 91, 112, 123-124, 126, 152, 155
Chang Ti 104
Chernyayev 353, 495
Chiang Kai-shek 18, 495
Cihangir Hoca 323-325, 345
Cihangir Mirza 236, 242, 256, 277-278
Cilalı Taş 43-45
Ci Lu-gu 208, 213
Cimsar 88, 334, 354, 419, 436, 465
Cizye 489
Corci Zeydan 36
Ctesias 73-74, 488
Cuci 223, 282-283, 492
Cücen 115
Cüneyd 145-146
Cürcen 203
Cüveyni 37, 491
Cyropolis 72-73, 75

Ç

Çağatay 22, 31, 216-217, 220-223, 225-227, 238-239, 241, 248-249, 253, 263-267, 269, 275, 279, 280, 282, 285, 287, 292, 294, 304, 492
Çağatay Han 216, 220-221
Çağatay hanedanı 223, 225, 249, 253, 263, 492
Çağatay Türkçesi 22, 486
Çağrı Bey 182, 184-185
Çağrı Tekin 174-175, 189
Çan Kay-şek 18, 396, 463
Çarhılık 215, 290, 339, 359, 424, 439-441, 444-445, 449, 457, 460, 463
Çerçen 67, 88, 104, 127, 130, 153, 166, 190, 194, 215, 217, 290, 301, 306, 329, 351, 359, 393, 425, 460
Çi-çi Han 95, 102
Çien Fudung 159
Çiğil 165, 173, 283
Çinfen 156, 318, 321, 323, 326-327, 330-331
Çin Seddi 90, 113, 116, 156, 161-162, 321
Çonçing 18
Çongbalık 88, 157-158, 194
Çöçek 13, 67, 126, 190, 204, 310, 392, 406, 408, 421-423, 435-437
Çuderya 54-55, 130, 237, 241, 246, 251, 253, 290, 348

D

Dakyanus 157
Dammur 21, 483
Dardistan 11, 127, 294
Darius 73, 74
Daruga 276-277, 403
Davançın 357, 406, 436, 439, 445
Delhi 17, 302, 487, 489, 494
Deşt-i Kıpçak 282-283, 287
Dîvânu Lugâti't-Türk 37, 75-76, 78-79, 171, 193, 198-199, 486
Diyanet İşleri Başkanlığı 23
Doğu Türkistan Cumhuriyeti 18
Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti 16-17, 481, 483
Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti 481, 483
Doğu Türkistan Vakfı 482
Doğu Uygur 155, 157
Dokuz Oğuz 134, 136
Dolmen 44
Dost Muhammed Han 249-250, 271, 272
Dotey 378, 395, 412-415
Duğlat 11, 27, 31, 36, 219, 221-223, 225-227, 233, 236, 241, 244, 249-251, 256-259, 262, 269-272, 276, 278, 285, 287-288, 296, 485, 492-493
Duğlat hanedanı 219, 223, 485
Dukak Bey 183
Dunhuang 115, 158, 159, 194, 354, 356, 404
Duva 222-223, 269, 459

E

Ebubekir Mirza 250, 251, 253, 258, 261, 271-279, 291
Ebu'l-Farac Corcis 215
Ebul Gazi Bahadır Han 36, 76, 83
Ebul Hayr Han 248, 254, 322
Ebu Nasır Samani 167, 168

Ebu Said Mirza 248-250
Eftal 116, 489
Elam 42
el yazma nüsha 21
Emil 55, 111, 126, 147, 150, 157, 176, 177, 190, 204, 205, 211, 213, 220-222, 225, 248, 251, 263, 292, 300, 304, 310-312
Emir Abdullah 13, 417, 418, 425-429, 431, 440-442, 448, 449, 451, 453
Emir Cihan Şah 245-247
Emir Hüseyin 228-234
Emir-i Kebir 271, 272, 292, 295, 298
Emir Nuh 170, 171, 173, 184
Emir Nur Ahmed 417, 418, 428, 429, 431, 441, 446-448, 451-453
Encümeni Edebi 37
Endhoy 208, 209, 491
Endican 238-240, 243, 245, 248, 249, 255, 258, 260, 275, 286, 292
Ergenekon 119, 139
Erk 18
Erkeştam 448, 449, 452
Esed bin Abdullah 144, 146, 149
Eşres 144, 145
Evrengzib Alemgir 302, 312

F

Fan Yao-nan 393, 394
Fatma Buğra 22-23, 484
Fergana 94, 95, 102, 105, 115, 116, 127, 130, 131, 133, 134, 143-145, 149, 151, 170, 176, 205, 220, 227, 236-239, 241, 248-252, 255-260, 262, 274-276, 281, 282, 285-288, 290, 292, 300, 318, 319, 323-327, 335, 336, 340, 343, 345, 346, 348, 349, 353, 355, 358-360, 379, 460, 466
Feridin 15
Feridin Hacı 15
Feyzabad 305, 329, 345
Filipin 47
Fu Han 112-114

G

Gampo 127, 489
Ganj 53, 108
Gansu 54, 90, 91, 94-96, 101, 112, 114, 115, 155-158, 190, 321, 334, 357, 366, 376, 405, 420, 441, 445, 449, 457, 460, 463, 486
Garbî Türkistan 33
Gazne 170, 171, 173-174, 181, 184, 232
Gazneliler 37
Gazneli Mahmud 171, 186
Ge Lao-hui 13, 378, 379, 381
Gerdizi 37, 181, 182, 485
Gobi 49, 50, 96
Go Seonji 148-150, 152
Goumindang 18, 495
Gök-Türk 31, 59, 61, 62, 117, 119-127, 129-131, 133, 135-142, 150, 155, 156, 161, 203
Gök-Türk Devleti 31, 117, 119-127, 129-131, 136, 137, 139-142, 155, 156, 203
Gök-Türkler 61, 137, 139-141, 201
Guangxu 359, 368, 370, 371
Guçıng 88, 334, 354, 419, 421
Gulca 12, 13, 16, 67, 169, 204, 220, 285, 288, 290, 300, 301, 304, 310, 318, 321, 331, 354, 356, 366, 367, 379, 381, 406, 408, 410, 421-423, 436, 437, 445, 482
Guma 88, 305, 313, 329, 336, 339, 340, 410-413, 429-431, 452, 455-457
Guomindang 384, 396
Guriler 37
Güney Türkistan 151, 491
Gürhan 189, 205-213, 215

H

Haccac 132-133, 135, 302
Hacı Padişah 15, 335, 339-344, 350, 351
Hacı Yakup Anat 20, 21, 483
Hafız Tuencang 417, 427-429, 444, 448, 451, 455
Hakan-ı Etrak 143
Hakan Şu 77, 78, 84, 85
Halil Edhem Bey 36
Halil Sultan 261, 262, 286
Hanlık medrese 301
Harappa 53, 487
Harezm 72, 73, 131, 134, 173, 177, 184-187, 207-210, 220, 221, 238-240
Harun Buğra 169-171, 179, 187-189
Harun Reşid 151
Hatlon 127, 132, 134, 145, 146, 149
Hâvendşâh 36
Haydar Mirza 36, 249, 250, 251, 253, 256, 271-273, 276, 279, 285, 289, 294-299, 485, 492
Hazar 47, 50, 62, 91, 93, 97, 115, 120, 143, 147, 282, 488
Hazar denizi 47, 91, 97, 115
Hazar Denizi 47, 50, 86, 91, 93, 97, 115, 120, 147
Hazreti Ömer 125, 131
Hekim Han Töre 357-359
Hekimşah 15
Helsinki 142
Herat 107, 127, 174, 227, 247

Herodot 72-74, 82
Heztim 15
Hıtay 31, 134, 136, 156, 176, 182, 199, 203-206, 218, 236, 340, 483
Hıtay Devleti 177, 182, 203-205
Hıtaylar 177, 203-204
Hızır Hoca 10, 11, 158, 234, 237-238, 240-243, 245-247, 270
Himalaya 47
Hindiçin 47, 53, 370
Hindukuş 47, 85, 86, 107, 174
Hindistan 16-19, 21, 27, 47, 53, 68, 69, 71, 75, 82, 84, 104, 107-111, 116, 127, 137, 138, 140, 152, 170, 174, 183, 184, 195, 241, 252, 266, 273, 278, 294, 298, 299, 302, 305, 306, 311, 312, 319, 324, 327, 350, 356, 368, 392, 399, 409, 434, 438, 439, 451, 459, 461-463, 479, 482, 483, 489-493
Hitit 42, 61
Hive 36, 281-282, 348, 494
Hoca Niyaz Hacı 13, 403-407, 418-421, 423-425, 427, 431-434, 436, 438-440, 442-449, 452-457, 460, 462, 465-468, 496
Ho-han-yeh 95, 96, 102
Hokand 300, 305, 345, 349-350, 354-355, 494, 495
Hong Teyşi 303, 309-313, 493
Horasan 73, 131, 132, 143-149, 151, 172-174, 180, 181, 184, 185, 187, 208
Horyuji 140, 489
Hoten 15, 16, 54, 67, 75, 88, 91, 92, 102-105, 108-110, 117, 127, 128, 130, 151-153, 165, 168-169, 181, 182, 190, 194, 205, 211, 212, 214, 215, 218, 219, 234, 240, 250-251, 253, 258, 265, 270, 271, 273, 274, 277, 279, 288, 290, 291, 295, 301, 305, 306, 313, 318, 324, 325, 328, 329, 334-337, 339-344, 346, 350-352, 354, 358-362, 374, 380, 392, 393, 408-410, 412-414, 416-418, 424-434, 437-446, 448, 451-461, 463, 465-469, 481-484, 487, 490, 492-496
Hoten Hükümeti 431, 440, 448, 466, 468, 483, 484
Hoten İslam Hükümeti 16
Huang Ti 91, 98
Hucend 77, 134, 144, 205, 229, 236, 248, 252, 255-257, 260, 262
Hudaydad Han 227, 233, 234, 237, 240, 241, 244, 245-247, 270
Hun 31, 61, 69, 85, 86, 88-98, 101, 102, 103, 104, 107, 109, 112-117, 119-121, 155, 156, 161, 162, 487, 489
Hun Devleti 31, 69, 86, 88, 90, 93-98, 101, 103, 112-114, 116, 117, 119-121, 155, 156, 161, 489
Hun İmparatorluğu 89, 91, 115, 116
Hunlar 61, 90, 94-95, 98, 116, 117, 201, 488
Hunnan 110, 114, 152, 157, 322
Hurunhane 343, 494
Hüdayar Han 335, 340, 345, 349, 350, 353
Hüseyin Namık Orhun 37
Hz. Âdem 41

I

Iaxartus 86
Issıkgöl 54, 55, 92, 102, 111, 115, 125, 130, 147, 150, 151, 168, 219, 222, 226, 234-236, 240, 241, 243, 245, 246, 250, 253, 260-263, 269, 270, 274, 276, 285, 286, 288, 290-293, 318, 348, 355, 491

İ

İbrahim Han 340-342
İcen Kağan 136
İdat Şad 129
İdikut 156, 157, 211, 212, 487, 490
İdikut Devleti 156
İdil 47, 86, 91, 121, 122, 137
İlarslan 207
İlçi 339, 342, 350, 351, 359, 409-413, 430, 459
İli 20, 53-55, 67, 77, 88, 91-95, 105, 111, 112, 115, 130, 147, 151, 156-158, 163, 168, 169, 176, 190, 213, 218, 222, 228, 234-237, 240, 241, 243, 246, 248, 251, 253, 261, 263, 274, 285, 291, 293, 303, 309-313, 317, 318, 321, 323, 324, 329-331, 354-356, 366, 367, 369, 378, 379, 384, 392, 408, 422, 423, 444, 445, 449
İlibalık 157, 158, 194
İli Nehri 88, 151, 169, 176, 190, 236, 241
İl Kağan 124
İlk Çağ 42
İlteriş 129, 131, 142, 155
İlyas Hoca 10, 229-234, 242, 270
İmam Alâeddin 214
İngiliz 21, 22, 36, 158, 356, 366, 377, 378, 383, 423, 447, 468, 483, 484
İpar Han 103
İran 20, 33, 36, 37, 47, 55, 69, 71-74, 76, 77, 82-84, 98, 109, 111, 117, 120, 121, 125, 131, 137, 138, 140, 170, 181, 187, 195, 198, 209, 223, 234, 237-239, 243, 249, 252, 274, 305, 439, 482
İrtiş 54, 67, 88, 126, 130, 139, 151, 166, 190, 248, 282, 292, 310, 492

İsa Yusuf Alptekin 18, 19, 482, 483
İsen Buga 11, 223, 225-226, 247-250, 269, 271-272
İsficab 239, 254
İshak Hoca 332-334, 336, 337, 349
İskender 72, 74, 75, 77, 78, 83-85, 242, 247, 295-299
İskender Sultan 295-299
İskit 72-73, 75, 82-84, 86
İsmail Bay 424, 425, 432, 444
İsmail Hikmet 27, 484
İstemi 120-122, 140
İsveç 158
İşbara 122
İttihat Terakki 482

J

Japon 23, 47, 93, 95, 112, 371, 472, 482
Japon Denizi 47, 95
Japonya 138, 140, 370, 371, 489
Java 47
Jeoloji 33, 49
Jin Shu-ren 13, 394-396, 399-401, 403-406, 418-424, 434-436, 442, 472
Juan-Juan 31, 90, 93, 114-117, 119, 140, 161
Justinyanus 140

K

Kabil 17, 18, 20, 34, 76, 83, 107, 108, 115, 174, 227-229, 232, 260, 287, 482, 484, 485
Kadirgan 47, 90, 112, 113, 137
Kalmuk 32, 242, 248, 250, 263, 292, 303-306, 309-315, 317, 323, 325, 367, 437
Kaman 60, 62, 140, 181
Kamereddin Bey 226, 227, 233-240, 270
Kancut 148, 294, 306, 312, 313, 317
Kandehar 107, 108
Kanişka 75, 76, 83, 105, 107-109, 111
Kapgan 129-131, 133-137, 142, 155, 203
Karabalgasun 156-158
Karadağlı 311-313
Karadeniz 47, 122, 489
Karahan 76, 165, 166, 168-171, 173, 175-182, 186-189, 191, 195, 196, 198, 205, 207, 209
Karahanlılar 31, 151, 156, 157, 165-167, 177-179, 181, 183, 186, 189-192, 194-199, 201, 204, 205, 216, 218, 305, 490
Karahanlılar Devleti 31, 151, 156, 165, 167, 178-179, 186, 189-190, 204, 205
Karahıtay 31, 189, 190, 203, 209, 211-213, 217, 218, 483
Karakaş 15, 16, 23, 339, 351, 409-413, 429, 430, 459, 483
Karakum 50, 174
Karakurum 47, 51, 66, 67, 85, 86, 93, 95, 96, 115, 124, 134, 136, 155, 157, 166, 220, 221, 298, 355, 490, 493
Karakurum Çölü 47
Karangu 47, 49, 51, 52, 277, 355
Karangu Dağ 52, 66, 86, 277, 278
Karangu sıradağları 49
Karaşeher 13, 88, 91, 102-105, 111, 125-127, 130, 151, 153, 156, 157, 159, 168, 169, 194, 217, 234, 241, 243, 244, 252, 270, 312, 323, 324, 329, 332-334, 338, 353, 354, 360, 376, 407, 408, 414, 416, 424, 425, 431, 432, 436, 439, 444, 445, 449, 462, 465, 489
Karayulgun 414, 444, 465
Kargalık 244, 305, 313, 329, 346, 412, 413, 429, 431, 452
Karluk 31, 126, 136, 147, 149-152, 165, 166, 168, 183, 186, 190, 193, 205, 213, 219
Kasan 134, 205, 255, 258
Kâşgar 16, 54, 91, 102-103, 108, 110, 117, 127, 130, 135, 151, 153, 165-168, 170, 175, 178-180, 182, 185, 191, 193, 194, 198, 205, 213, 214, 216, 218, 219, 234-236, 238, 240, 241, 250, 251, 256, 258, 265, 269, 272-277, 279, 288, 298-300, 302, 303, 305, 309, 312, 313, 318, 323-326, 328, 329, 334-338, 340, 342-346, 349, 350, 352, 353, 355, 358, 360, 361, 374, 379, 380, 390, 392, 409, 411, 413-415, 417, 424-428, 431-434, 439-443, 445-447, 449, 452, 456, 457, 460-462, 466, 481-483, 487, 494, 495
Kâşgarlı Mahmud 37, 360, 490, 492
Kataghan 73, 107, 116, 121, 127, 131, 146, 488
Katavan 171, 206
Kazak 66, 248, 254, 262, 274, 281-283, 287, 293, 304, 310, 322, 323, 347, 348, 421, 422, 462, 490
Kazakistan 65, 67, 492, 494
Kebek 223, 235, 250-252, 310
Kereit 215, 493
Keriye 194, 301, 305, 306, 359, 413, 428, 441, 493
Keşmir 17, 19, 21, 22, 37, 65, 83, 84, 108, 109, 116, 273, 295-297, 299, 302, 305, 306, 483-485, 489, 492, 493, 497
Keyhüsrev 72, 73
Kılıç Han 189, 190, 211, 212, 214
Kıpçak 282, 283, 287, 344
Kırgız 66, 114, 130, 166, 204, 266, 291-293, 413, 415, 425-427, 432-434, 437, 441, 442, 447, 449, 462, 466, 467, 490

Kırgızistan 65-67, 487, 491, 492
Kırım 121, 122, 489
Kızıldeniz 47
Kızılkum 50, 180, 184
Kingan 47
Kingit 88
Ki-ok Han 92
Kiros 73, 74
Koço 55, 88, 91, 92, 101-105, 110, 112, 114, 115, 117, 125, 126, 130, 141, 142, 148, 150, 151, 156, 157, 159, 163, 169, 190, 194, 212, 217, 221, 222, 490
Koko 53, 88, 91, 486, 487
Kokuldaş 255, 258, 275-277
Kore 47, 115, 120, 130, 203, 370, 482
Korla 13, 88, 329, 332, 338, 353, 354, 357-361, 378, 408, 414, 424, 425, 432, 439, 442, 444
Kökçedeniz 151
Kökrabat 251, 451-455
Kroren 20
Kubilay 157, 216, 221, 223, 309
Kuça 37, 55, 88, 91, 102-105, 108, 110, 111, 117, 125, 126, 130, 151-153, 156, 165, 168, 194, 205, 213, 219, 226, 234, 240, 249, 250, 252, 265, 269-271, 274, 285, 288-290, 304-306, 313, 317, 323, 329, 331-338, 340, 345, 346, 349, 350, 352-354, 358, 360, 361, 369, 380, 388, 392, 408, 414, 424, 425, 432, 433, 436, 437, 439, 442, 444, 445, 449, 450, 462, 463, 486, 489, 494
Kula Kağan 126
Kumarajiva 109
Kumrabat 411, 413, 457, 458
Kumul 16, 52, 65, 87, 88, 104, 120, 150, 156, 157, 163, 190, 194, 212, 217, 221, 235, 242, 285, 288, 290, 301, 304, 311, 312, 327, 329, 334, 336, 337, 352, 354, 355, 357, 369, 371, 379, 396, 403-405, 408, 418- 421, 424, 442, 445, 460, 463, 465, 467
Kunduz 116, 287
Kunlun 47, 49, 52, 86, 166
Kur'an 41, 144, 307, 327, 341, 342, 410
Kuşhan 83, 107, 109, 111, 116, 488
Kuşhanlar 31, 109
Kutadgu Bilig 193, 197
Kuteybe 132-136, 143
Kutluk 31, 59, 127, 129, 131, 133, 135-137, 142, 150, 155, 203, 250, 252, 332
Kutluk Bilge 136
Kutluk Devleti 31, 127, 129, 131
Kutluk Han 59, 129, 136
Kuyang Hatun 207, 208
Küçlük 210-214, 219, 220, 263, 264
Külçor Baga Tarkan 147
Kültigin 129, 131, 133, 134, 136, 141, 142, 164, 490
Küntogdi Han 103, 104
Küregen 36, 189, 207, 247-250, 252-254, 272, 275, 280, 282, 285, 287-289, 294, 491
Küregen Hanedanı 254

L

Ladak 19, 22, 53, 273, 295-298, 463
Lamalar 310
Lencu 156, 158, 166
Leningrad 50
Liao 203, 204
Liu Jin Tang 359-360
Li Yü-en 123, 124
Lolan 87, 91, 92, 101-105, 110-112, 130, 151, 156, 163
Londra 51, 195, 216
Lop 49, 53, 67, 87, 92, 102, 158, 166, 190, 332, 351, 414, 424, 440, 441, 466, 495
Lübnan 482
Lükçün 88, 406, 407, 419

M

Maden Devri 43, 45, 50
Ma Fu-xing 481
Mahmud Buğra 186
Mahmud Sicang 407, 431, 432, 436, 439, 443, 444, 446, 447, 451-457, 460-462
Ma Hu-shan 460-463
Manas 88, 334, 354, 420-422
Mançu 12, 66, 90, 218, 318, 319, 322, 365, 371, 493-495
Mançurya 47, 88, 93-95, 112, 115, 130, 136, 158, 203, 370, 371, 436, 472, 473
Manglay Suya 219, 221, 269
Manihaizm 157, 215
Mansur Han 11, 260-262, 274, 285-286, 288-291, 299, 300
Maralbaşı 305, 337, 349, 415, 416, 449, 450, 460, 462, 463
Marco Polo 216
Ma Ru-long 417, 418, 457-459
Ma Shi-ming 405-407, 414, 424, 425
Massaget 84, 88
Maveraünnehir 131, 133, 135, 144, 146, 147, 149, 150, 165, 170, 173, 177, 179, 185, 186, 191
Ma Zhan-cang 405, 414-418, 433, 440, 449
Ma Zhong-ying 404, 405, 418-422, 424, 431, 432, 434-436, 439, 442, 444-446, 449-451,

456, 457, 460, 461
Mehmet Emin Buğra 15-22, 481-486
Mehmet Rıza Bekin 17, 482
Mehmet Yakup Buğra 22, 23, 481-484
Mekke 17, 124, 247, 270, 302
Melikşah 187, 188
Memduh Şevket Esendal 17, 482
Merv 50, 77, 125, 132-135, 145, 174, 206, 209, 275, 287
Mesut Sabri Baykozi 18, 19, 482
Mete Han 90, 488
Mevlevi Fakir Muhammed 37
Mısır 16, 36, 55, 74, 193, 216, 380, 383, 409, 484
Mısırlılar 42
millî inkılab 22, 32, 338, 339, 408, 424, 425, 457, 460, 463, 469, 475
Minglak 158, 169, 204
Ming Ti 96, 104
Mirza Haydar Duğlat 27
Miyan Hasan 29, 30, 438, 484
Moğol 36, 49, 91, 112, 119, 210, 215, 216, 218-220, 222, 223, 229, 233-235, 242, 248, 251, 263-266, 269, 272, 281, 282, 309, 310, 487, 489
Moğolistan 50, 54, 65, 67, 89, 90, 96, 111-115, 129, 136, 139-142, 150, 152, 155-158, 163, 203, 204, 208, 210-212, 215, 216, 219, 222, 225, 226, 243, 290, 309-312, 321, 355, 463, 491, 492
Mohenjo-Daro 53
Moskova 50, 82, 85
Muhammed Emin Han 27, 29, 303, 309
Muhammed Ferid Vecdi 36
Muhammed Han 206, 243-247, 249, 250, 271, 272, 300, 485
Muhammed Harzemşah 190, 208-210
Muhammed Haydar Mirza 36, 249-251, 256, 271-273, 276
Muhammed Hudari 36
Muhammed Hüseyin Mirza 256, 259, 262
Muhammed Kasım 21, 479, 483, 484
Muhammed Mirza 242, 250, 251, 257, 259, 273, 276, 278, 288, 292, 295, 298, 299
Muhammed Murad Remzi 36
Muhammed Niyaz 15, 410, 413, 431
Muhammed Sultan 256, 258, 260
Mukan 120-122
Mumbay 17
Muntasır 173, 174, 184
Musa Ahund 37, 334, 336
Musa Buğra 169-170
Mühelleb 132, 133, 143

N

Nabukadnezzar 77
Nanking 370, 395, 472
Nan-tou-mi 92
Narin 235, 236, 247, 250, 262, 286, 288, 291
Nasır İlig Han 185, 186
Nasr bin Seyyar 148-150
Nayman 210, 215, 282
Nedim Vafik Bey 37
Niyaz Bey 336, 347, 351, 352, 354, 358-362, 462, 463
Nubra 273, 295, 296, 298
Nur Ahmed Ahund 409, 412, 413, 416
Nurahmet Buğra 16, 484
Nurata 184, 185
Nusi 189, 205-207
Nuşirvan 109, 120, 121

O

Oğuz Han 76, 90-92, 94, 95, 156
Ongluk Han 152, 155
Oratepe 72, 73, 75, 235, 255-257, 259, 260
Oraz Bey 434
Orda Kend 77, 88, 166
Orhun Abideleri 137, 141, 485
Orhun Nehri 55, 89, 114, 141, 155
Orta Asya 33, 34, 36, 37, 45, 47, 59, 66, 73, 78, 85, 135, 138, 150, 165, 216, 217, 304
Orta Asya'nın Tarihi 34
Orta Çağ 42, 47, 198
Osman Ali 415, 416, 432-434
Osman Batur 19, 482, 496
Osmanlı Türkçesi 23
Otrar 210, 212, 220, 239, 243, 254
Oxus 74, 86
Oybağ Medresesi 15

Ö

Ögedey 220, 222, 226, 269, 309
Ögüz 47, 111, 176, 190, 204, 310, 486
Ömer bin Abdulaziz 143
Ömer Şeyh Mirza 239-240, 242, 250-252, 255
Ötüken 89, 119, 129, 150, 151, 155, 482, 487, 488, 491-492, 494
Özbek 66, 248, 251, 254, 260, 275, 278, 281-282, 285, 287, 291-293, 301, 304, 361, 362, 434, 440-442, 447, 466, 491
Özbekistan 65, 132, 490, 492
Özkend 157, 167, 172, 173, 176, 188, 192, 205, 235, 236, 248, 249, 258, 274, 275, 288, 292
Özmiş Kağan 155

P

Pakistan 19, 483, 488, 490, 492-493
Pamir 17, 47, 53, 66, 85, 86, 112, 148, 166, 186, 266, 290, 291, 294, 312, 348, 355, 487, 492
Patna 109, 489
Pechihli 114
Pekin 157, 203-204, 221, 310, 311, 317, 319, 320, 323, 326, 368, 370, 481, 482
Peşaver 22, 108, 127, 488
Petersburg 82, 85, 168, 195, 366
Piçan 406, 407, 419, 490
Pinyin 23, 89, 109, 136, 150, 482, 484, 486, 488, 489, 493, 495
Piyalma 336, 340, 341, 346, 359, 411, 412, 430, 432, 457
Polat Kadiri 21
Poskam 329, 346, 413, 431, 438, 452-454, 456
Pumpelly 50, 486
Puruşapura 108
Puyi 371

Q

Qianlong 311, 312, 317-319, 322
Qing Xi-huang 20, 90, 91, 161-163
Qinhai 53, 113, 114, 127, 166, 215, 297, 305, 463, 466

R

Raşidin Han Hoca 332, 335, 338, 343, 352
Reşididdin Fazlullah 36
Roma 71, 137, 140, 216-217
Rouran 115, 489
Rus 17, 20, 36, 66, 282, 283, 323, 347, 348, 353, 356, 358, 366, 367, 377, 378, 406, 407, 435-438, 449, 454, 456, 460-463, 468, 471-473, 482, 489, 493, 495
Rusya 356, 370, 378, 422, 435-436, 438, 439, 461, 471, 492

S

Sabit Damollam 13, 16, 408-410, 417, 425-428, 433, 434, 439-442, 446-448, 451-456
Sadık Bey 329, 335, 344, 345, 349
Sadrü'l-İslâm 244-246
Saganiyan 132
Saidiye 32, 285, 290, 299-301, 303-306, 309, 314, 493
Saidiye Devleti 32, 285, 290, 299, 300, 304-307, 309, 314
Saka 73-75, 83, 84, 86, 93, 107, 109
Salih bin Tarif 144, 145
Samani 151, 165, 167-170, 172-174, 179, 184, 198
Sancu 277-278, 295, 313, 420, 421, 459
Sarı Nehir 47, 53, 491
Sarı Uygur 168, 290
Sasani 117, 125, 137, 140
Satuk Buğra 166, 168, 169
Satuk Tekin 166-168
Savaş Beyleri 15, 481
Sayram 257, 341, 486
Scythia 85, 86
Sebüktekin 170-172
Sekine Banu 15
Selçuklu Devleti 187
Selçuklular 173
Selçukoğulları 180, 182, 183, 185
Selçuk Subaşı 170, 171, 184
Selenga 54, 90, 110, 139, 156
Semerkand 73, 75, 77, 94, 95, 107, 127, 134, 136, 143-146, 157, 170-173, 175-177, 179-183, 187, 192, 205-207, 209-211, 221, 227-229, 232-234, 236, 238- 242, 245-247, 249, 250, 255-257, 259-260, 281, 287, 348, 353, 492
Semipalatinsk 166, 251
Semirçinski 151
Sencer 189-190, 205-206
Serig Göl 108, 294, 313, 318
Seyid Muhammed Mirza 257, 276, 278, 288, 292, 295, 298, 299
Seyid Zeyni Dahlan 36
Sheng 391, 404-407, 418, 419, 435-437, 445, 449, 460-463, 471-473
Sheng Shi-cai 473
Shimizu Yuriko 23, 482
Sibirya 50, 54, 62, 65, 86, 88, 113, 155, 158, 262, 274, 282, 283, 312, 322-323, 347, 493
Sind 53, 107, 116
Sirderya 54, 73-75, 77, 78, 86, 92, 112, 116, 130, 147, 151, 166, 170, 179, 184, 186, 210-211, 213, 220, 221, 231, 232, 235, 236, 240, 243, 245, 248, 251, 252, 254, 255, 260, 262, 348, 487
Sirinagar 21, 273, 295, 296, 484, 485
Siyenpi 31, 54, 90, 93-97, 102, 111-115, 119, 489
Sogd 54, 86, 95, 104, 105, 107, 109, 115, 116, 127, 130-134, 143, 149, 281
Srinagar 17, 484
Stalin 16, 495, 496
Stanley Lane Poole 36, 178, 195, 240, 485
Sultan Abdurreşit Han 298- 300

Sultan Abdülaziz 356
Sultan Mahmud 172-184, 187, 199, 253-263, 265, 274, 285, 286, 292
Sultan Mahmud Han 253-263, 265, 274, 285, 286, 292
Sultan Mesud 178, 186, 199
Sultan Said Han 262, 263, 285, 288-295, 297-299
Sultan Şıhabeddin 208, 209
Sulu Kağan 137, 142-147, 149, 150
Sumatra 47
Sun Yat-sen 371, 375, 401
Suudi Arabistan 16, 19, 483
Suyuncuk Han 278, 287, 292
Suzong 152, 155
Sümer 42, 55, 61
Sven Heiden 404, 495

Ş

Şah İsmail 274, 287
Şahruhiye 252, 255, 256, 260
Şahruh Mirza 243, 245, 247, 248
Şaman 60, 62, 109, 310
Şamu 50
Şansi 90, 91, 96, 113, 123, 131, 152
Şarki Türkistan Milli Birlik Cemiyeti 25, 484
Şarki Türkistan Millî Birlik Cemiyeti 21, 25, 399, 479, 483, 484
Şarkî Türkistan Tarihi 16, 20-23, 27, 28, 38, 497
Şemi Cihan 243, 244
Şemsettin Bey 226, 233, 234, 270
Şensi 90, 91, 96, 112, 114, 155
Şerif Han 421, 422, 425, 447, 460, 461, 463
Şeybani 254, 256-262, 274, 282, 285, 287, 492
Şeyh Devlet Bey 226, 233, 270
Şihu 334, 354, 420-422, 436, 437
Şir Ali Han 325, 326, 453
Şir Muhammed 244-247
Şi-veğ 62

T

Tabgaç Buğra Han 205, 207
Tabgaç Karahan 186-189, 198, 207
Tacik 66
Tagdumbaş 66, 108, 274, 487, 492
Tahran 482
Taiping 325-326, 329, 494
Taklamakan 49, 50, 52, 53, 65, 490
Talas 120, 125, 144, 146, 149, 158, 193, 210-212, 218, 237, 238, 243-247, 253, 262, 263, 348
Tang Taizong 124, 125
Tangut 127, 166, 199, 210, 212, 218, 491
Tannu Ola Dağları 96
Tanrı dağları 49, 52, 151
Tanrı Dağları 49, 52, 66, 88, 130, 151, 286
Tarançı 330, 331, 354, 366-367, 437
Tarbagatay 53, 55, 62, 67, 111, 290, 322, 323
Tarboğaz 411, 412, 430, 456-458
Tardu 122-123
Tarım Nehri 53, 67
Tarih-i Reşidi 33, 194, 242, 247, 253, 257, 272, 273, 276, 279, 296, 298, 299, 302, 307, 485, 492, 493
Târih-i Reşidî 36
Tarmaşirin 223-225, 492
Taspar 122
Taşköprü 230
Taşkurgan 88, 108, 487, 492
Tatar 31, 36, 54, 66, 91, 93, 112, 115, 140, 449
Tayangu 210
Tekiş 207, 208
Telfiku'l-Ahbar 36, 236, 282
Tenbel 256-260, 285
Terken Hatun 187
Tevrat 41, 60
Tibet 53, 65, 92, 123, 127, 130, 152, 195, 266, 273, 278, 295-299, 310-311, 366, 486, 487, 489, 491, 493
Tibet Devleti 127, 152, 489
Timur Bey 227-243, 247, 253, 264, 265, 270, 282, 407, 414-416
Timur Sicang 407, 416-418, 424-428, 431-433, 439, 466, 467
Tirmiz 133, 174, 175
Tobol 130, 248, 282, 310, 322
Togan İlig Han 173, 175-177
Toharistan 107, 109, 116, 121, 127, 131-133, 135, 143, 145-146, 149, 250
Tohsi 490
Tokmak 130, 147, 148, 166, 222, 253
Toktamış Han 238-241
Tokyo 23, 482, 484
Tolun 115-117
Tomris 73-74, 85
Tonyukuk 129, 142
Topa 31, 90, 93, 97, 112-115, 117, 119, 120
Toraman 116
Toyın 60-62, 99, 109, 140, 157
TTK 23, 485, 486, 496, 497
Tuğluk Timur 225-229, 231, 233, 237, 264, 269, 485, 492
Tuğrul Bey 182, 184, 185, 187
Tuğrul Buğra 186, 187
Tujue Devleti 120

Tuman 90
Tumşuk 415, 425, 460
Tuna Nehri 72
Tungan 16-17, 66, 326, 330-332, 335, 338-340, 343, 353, 354, 357, 366, 384, 405, 406, 414, 415, 417-419, 421, 422, 424, 427, 433, 434, 437, 441, 444, 446, 447, 449, 455, 457, 459, 461, 462, 465, 471, 494, 495
Tunguz 112, 203
Turan 71, 73, 75, 82, 84, 483
Turfan 52-55, 67, 88, 110, 157, 158, 163, 194, 195, 215, 216, 242-244, 249-252, 258, 260-262, 264, 266, 271, 272, 274, 290, 291, 299-301, 304, 305, 310-312, 317, 321, 323-325, 327, 329, 332, 334, 337-338, 353, 354, 356-359, 361, 365, 366, 369, 380, 392, 405-408, 415, 418-421, 424, 425, 431, 432, 434-436, 439-445, 465, 487, 490, 491
Turgun Almas 21
Turug 52
Turuşka 75, 83
Tutluk Savaşı 275, 287
Tümen 247, 266, 271, 273, 276, 296, 493
Türgiş 31, 129-131, 136, 137, 142, 146, 147, 150
Türkeş 31, 129-131, 136, 137, 142, 146, 147, 150
Türkiye 16, 17, 19, 21, 23, 27, 28, 198, 216, 356, 380, 381, 409, 434, 439, 482-486, 491
Türkiye Türkçesi 486, 491
Türklerin Anayurdu 31, 47
Türk Tarihi 54, 282, 484, 492
Türk Tarihinin Ana Hatları 36
Türk Tarih Tetkik Cemiyeti 36

U

Ubeydullah Ahrar 252, 253
Udun Hanlığı 88
Ugrak 165, 168, 190, 490
Uluğ Bey 243-248, 270
Ural 47, 53, 97, 115, 322, 323, 492
Ural Nehri 47, 115
Urumçi 18-19, 22, 55, 78, 88, 150, 157, 169, 323, 324, 327, 329, 332-334, 337, 338, 353-357, 365, 366, 371, 375, 377, 379, 384, 386-390, 392, 394-396, 406, 408, 419-424, 427, 434-437, 439, 457, 460-462, 482, 494
Uşşaktal 88, 319, 333, 354, 431, 465
Utbi 37, 177-179
Uygur 15, 19, 21-23, 31, 55, 58, 59, 66, 76, 78, 90, 97, 109, 119, 136, 142, 150-152, 155-159, 165, 166, 168, 169, 181-183, 186, 190, 196-199, 205, 211, 218, 219, 221-223, 234, 242, 269, 290, 318, 321, 481, 483, 484, 487, 488, 490-496
Uygur Devleti 31, 150, 152, 155, 156, 165, 166, 487, 490
Uygur Kağanlığı 152
Uygurlar 58, 110, 114, 155-158, 169, 181, 201, 215, 217, 219, 242, 286, 290, 301
Uygur Türkçesi 22-23, 481, 483, 488, 492-494, 497
Uzun Hasan 256

Ü

Üç Efendiler 18, 482, 483
Üç Elig Baga Tarkan 130, 131, 136, 137
Üç İl 156, 190, 235
Üçturfan 194, 291, 305, 332, 444-446, 462
Üveys 244, 247, 270

V

Vahan 108, 274, 291, 294
Vang 414, 424, 425, 432
Vasudeva 111
Vima Kadphises 8, 104, 105, 107, 108
Volga 47, 85, 86, 91, 121, 137
Vusun 88, 91-93, 95, 101, 102, 104, 105

W

Wade-Giles 23, 150, 484, 490
Wei hanedanı 114
Wu-huan 90, 93-96, 114
Wu Ti 93, 94, 101, 102

X

Xenophon 73-75, 82

Y

Yahudiler 41
Yakın Çağ 42
Yaksart 73
Yakup Bey 12, 331, 335-343, 345-367, 369, 401, 494
Yakup Buğra 481, 482, 483, 484, 496
Yama 156, 203, 204, 283
Yang Tongling 378, 379
Yang Zeng-xin 15, 384-395, 435
Yarkend 16, 67, 88, 91, 102-105, 108, 110, 117, 127-128, 130, 151, 153, 157, 165, 168, 205, 216, 219, 234, 240, 250, 251, 253, 258, 270-279, 285, 288-294, 297-301, 303-305, 313, 318, 323-325, 328, 329, 334-338, 340, 341, 345-347, 349, 350, 353,

360, 361, 409, 411-418, 425-431, 439, 441, 447-457, 460, 462, 463, 494
Yayık 47
Yedisu 54, 111, 112, 115, 130, 151, 184, 190, 222, 234, 243, 248, 251, 253, 261-263, 269, 270, 285, 286, 288, 289, 291-293, 318, 321, 329-331, 354-356, 366, 367
Yeni Çağ 42
Yenihisar 16, 276, 277, 288, 306, 329, 332, 344, 345, 418, 425, 427, 440-442, 446-448, 451, 452, 463, 482
Yenisey 139, 156, 203, 204, 283, 322
Yeşil şehri 229, 259
Yezdicerd 125
Yi-Lie 207
Yolbars 79, 302, 357, 421, 445, 460, 461, 463
Yollug Tekin 141
Yontma Taş 43, 45, 49
Yulduz 240, 241, 437
Yunan 69, 71-74, 82-84, 88
Yunnan 53, 326, 329, 357, 494
Yunus Buğra 21-23
Yunus Han 247-253, 272-274, 285, 485
Yurunkaş 351, 492
Yusuf Bey 182-185, 187, 188, 276, 277
Yusuf Can 434, 442, 447
Yusuf Has Hacib 18, 193
Yusuf Kadir Han 171, 173, 175, 176, 180-182, 186, 189, 194
Yüeci 91-93, 104, 105, 107, 109

Z

Zarif Kâri 456
Zava 339, 341, 342, 359, 411, 412, 429, 430, 457-459
Zerefşan 54, 281
Zeynep Buğra 22
Zhang Qian 86, 93, 94, 488
Zhao Hui 311, 312, 317-319, 321
Zhao İmparatorluğu 97
Zhao Po-nu 101
Ziyad bin Salih 149, 150
Zo Zung-tang 357-359, 365